

વિવિધ વિષય. ૬૫૨૦

ગદ્ય પદ્યાત્મક.

રચી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

પ્રાગજી દેવજી કોડારી

તથા

આનંદ દેવીદાન ખારોડ

મહેતાજી—કોટડા સ્કૂલ.

(તાળે મુગરીરોહા-કચ્છ)

(આવૃત્તી પહેલી.)

અમદાવાદ.

“ગુજરાત ગેઝેટ” પ્રેસમાં ચેતરામ હરીભાવે છાપ્યો.

ઈ. સ. ૧૮૯૭

સંવત ૧૯૫૩

(સર્વ હક સ્વાધીન.)

કીમ્મત છ આના યા કચ્છી કોડારી દાઢ.

વિવિધ વિષય.

ગદ્ય પદ્યાત્મક.
રચી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
પ્રાગજી દેવજી કોઠારી

તથા
આનંદ દેવીદાન બારોટ
મહેતાજી—કોટડા સ્કૂલ.
(તામે સુમરીરોહા-કચ્છ)

(આંવૃત્તી પહેલી.)

અમદાવાદ.

“યુજરાત ગેઝેટ” પ્રેસમાં ચેતરામ હરીલાલે છાપ્યો.

ઈ. સ. ૧૮૯૭   સંવત ૧૯૫૩

(સર્વ હક્ક સ્વાધીન.)

કીમ્મત છ આના યા કચ્છી કોરી દાદ.

અર્પણ પત્રિકા.

હરીગતી છંદ.

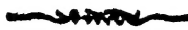
અહો પંથ સારો જે સદા અહોને અહાવે સર્વને,
જે માલ ભયનો બાસતો તોડેજ તેના ગર્વને;
વિદ્યા તણું સુખ ખીજની હરગીઝ વૃદ્ધી ઇચ્છતો,
સધગી જગે વિદ્યાતણી પેખી વૃદ્ધી મન ખુશ થતો;
નોંજ દેશની જે બેશ જેને દાઝ દિલમાં ઉઠતી,
નવ સોય ધારે કોઈવારે-ઊ પોંડા તેથી થતી;
એવું સદા નોંજ દેશનું અભિમાન જે જન ચિત ઠર્યું,
સહ આદરે તેને અમોઝે અંથ અરપણ આ ઠર્યું.

કોટડા તા. ૩૦-૧૦-૯૬

લી.

અંથકર્તા.

પ્રસ્તાવના.

સમયની ખુખી ઓરજ છે. જે મનુષ્ય પોતાના સંસારિક કાર્યોમાં સંપૂર્ણ રીતે ગુંથાએલ અને જેને પુસ્તકોનું અવલોકન કરવાને પણ પૂરતો વખત મળવો મુશ્કેલ, તેવા મનુષ્યનું ચિતાકર્ષક પુસ્તકો પ્રગટ કરવામાં તે ક્યાંથી થાય? આમ છતાં વખત વખતનું કામ કર્યું જાય છે. અને એવા મનુષ્યનું પણ કોઈ વખત એવા તુરંગોમાં ચિત્ત ઘેરાઈ જાય છે કે તેના હૃદયમાંથી આગળના જંજળોની એકાએક વિરમીતી થતાંની વારજ અનેક તરેહના નવા નવા તુરંગો દ્રષ્ટીગોચર ખડા થાય છે. અને જે વિષયનો પ્રકાશ આગળ સ્વપ્નમાં પણ કોઈ કાળે ન થયેલો તેને પણ તત્કાલ કરવા ચિત્તવૃત્તી હોડે છે. અને તે એટલે સુધી કે બીજાં અસંખ્ય કાર્યો પડતાં મૂકી, તે બાબત પૂરતા જોશથી કરવા બાહેર પડે છે. તદ અનુસાર અમારે પણ આ પુસ્તક પ્રગટ કરવાનું બન્યું છે.

આ પુસ્તકમાં કેટલું નિષેધ, બોધ બત્રીશી, ધર્માસ્ટક ઇત્યાદી ગદ્ય પદ્યાત્મક જે જે વિષયોનો સમાવેશ કરેલો છે તે સર્વે સ્વ કપોલ રચીત છે. અને અમો કાંઈ પ્રખ્યાત લેખક અગર તો પ્રાચીન ગ્રંથકર્તા નથી. પણ આ પંથે અમારી કસમ પહેલીજ દોડાવી છે. અને જે શીશુના બેલ સમાન અમોએ પ્રસિદ્ધ લેખકોનો વેપ ધારણ કર્યો છે, તે પ્રિય વાંચકવર્ગને રચીકર્તા નીવડશે કે કેમ? આ બાબતના વિચારનું ચિતવન્ય કરતાં આ પુસ્તક પ્રગટ કરેલાં. બાબતના અંકુરોનો સમૂહો નાસ થયા જેવું બાસતાં તે વિચાર છોડી દઈ આટલોજ વિચાર કર્યો છે કે:-

દાહુરા.

શીખી નવકો જનમીઓ, હજવે હજવે હોય;
દિનકર જ્યમ ચડતો ચડે, પ્રકાશ વધતો જોય.

ધણા બગાડી તાંતણા, અરૂચી આપે કાન,
અંતે તે અબ્યાસથી, ગાય સભામાં ગાન;

ભુ, તાતા, મા કહી કહી, શીખ્યા પ્રથમજ ખેલ.

અંતે તે અબ્યાસથી, કરતા ગ્રંથ ઓ મોલ;

તેજ પ્રમાણે આવી વખતે પણ બહાર પડવાથી જે જે
ખામીઓ હશે, તેનો આ પુસ્તક મોટા મોટા વિદ્વાનોને
હાથ ચઢતાં યોગ્ય અભિપ્રાયોથી થોડોધણો નાશ થવાની
સાથે થોડીધણી પણ માહિતીને પ્રાપ્ત થઈશું.

આ પ્રયાસ અમારો પહેલોજ છે. અંતે જે કારણથી આ
પુસ્તકમાં સ્થળેસ્થળે ખામીઓ તો માલુમ પડશેજ, પણ
સદ્ગુણો શોભિત સુરજનોનો ધર્મજ છે કે જાતી મહેન-
તથી યોગ્ય અભિપ્રાયો તે ખામીઓ વિષે આપી ખામીઓ
રહિત બનાવવા પણ ઈર્ષાખેર મનુષ્યની તો વાતજ ઓરછે.

કાવ્ય કરવા વિષેનો અમારો અબ્યાસ બહુજ જુન ક-
હેતાં નહિ જેવોજ છે. પણ કુદરતી નિયમે અમેાને તે વ-
લણપર એકદમ લર્ધ જર્ધ અમારા મનના ઉદગારો તે
રસ્તે બાહેર કરાવ્યા છે. જેથી તે બાબતમાં ખામીઓ રહે.
એ તો નિશંકય જનપ્રસિદ્ધ વાર્તા છે. માટે માત્રાઓ,
૫૩-૬૬. તાળ, ગણ વગેરે જે જે ખામીઓ અમારા પ્રિય
વાંચકવર્ગને જણાય, તે બાબત “પ્રવીન સાગર” ની અં-
તની ૬૬૨-૮૪ માં નીચે જણાવ્યા કવિત પ્રમાણે માફી
માગીએ છીએ.

કવિત.

બઢે કવિરાઈને બનાઈ કવિતાઈ બઢી,
 • જાકી બઢતાઈ વસુધાઈ મેં છવાઈ હયે;
 બીના ચતુરાઈ કવિતાઈ પંથ ધાઈ હમ,
 હોયગી હસાઈ શિશુતાઈ યોં દેસાઈ હયે;
 જેશી મતી દાઈ મહામાઈને બતાઈ મતી,
 તેશી મતિ પાઈ કવિતાઈ યા બનાઈ હયે;
 ધરી નમૃતાઈ શિરનાઈ સ્તુતિ ગાઈ કહું,
 કચ્છુ ચૂક આઈ કવિરાઈ સો મોટાઈ હયે;

આ પુસ્તક છપાવી બહાર પાડવાના વખત કરતાં કે-
 ટલીએક વગર ધારેલી અડચણોને લીધે વિષેસ વખત
 લાગ્યો છે, જે માટે મુદ્રા આદેશ પાસેથી મારી માગી-
 એ છીએ.

લી.

મુ. ક્રા. ૨૩૧-૩૨૭

}

અંતર્યામી.

વિવિધ વિષય.

૦૦૦૦૦

ગનેશ સ્તુતિ.

દાહરા. .

આનંદ ને સુખ ધામછો ^૨નૈદ શિવજીના સાર;

^૩દેવા સ્વ દાસો પર કરી ^૪તૈરત તિમર હરનાર. ૧

^૫થાપે જન સૌ સ્નેહથી ^૬પહેલાં કરતાં કામ;

^૭રાખી રમ જન તે પરે ^૮ગનેશ પૂરે હામ; ૨

^૯જીવન જે જગના અંતી ^{૧૦}વંદે જન ધરીપ્યાર;

^{૧૧}દેહ સિંદુર શાભિતુ, ^{૧૨}છે દુખ ટાળણુ હાર;

સવૈયા એકત્રીસા.

વધવા આગે ઇછા અમારી, માત તુ સારી દેને દેવ;
દાસ ગણી લે દુખો હરી લે, સાચે ભાવે કરીશું શેવ;
છો ગુણુ નાયક વિઘ્ન વિદારક, રિદ્ધિ સિદ્ધિ નિજ સંગ સદાય;
કરીએ સ્તુતિ આત્મીમાં તુજ, જેથી કાજ સફળ અમ થાય. ૪
પ્રયાસ પેલે વાણી અમારી, ખરેખરી શુદ્ધ હશે ન ખામ્સ;
જે ટાળી દ્રષ્ટીજ દયાળી, અમપર કરશે એકે અપશ.
હરથી અરજ અમારી એછે સમય અતુકુળ કરેને સાય;
કરીએ સ્તુતિ આત્મીમાં તુજ જેથી કાજ સફળ અમ થાય; ૫

સરસ્વતી સ્તુતિ.

હરીગીત છંદ.

જય દિલ દયાળી વિશ્વ પાળી પૂણ્યકારી માતલો;
 શિરતાજ છો જન સકળની વર્ણો વિશ્વમાં વિખ્યાતલો;
 તુજ કીરતીનું કથન કરવા શક્તી તો મુજમાં નથી,
 વંદુ નમાવી શીશ વારંવાર દેવી ભારતી; ૧

આંતર વિષે અતિ ખ્યાર ધરિને હંસ વાહન તું કરે;
 પટકૂળ અતિ ઉત્તમ ખિરાણત વળી વીણા કર ધરે;
 મણિ જડીત આભૂષણુ ધર્યાં શુદ્ધ શરીરે શોભતી;
 વંદુ નમાવી શીશ વારંવાર દેવી ભારતી; ૨

જે જન પરે તુજ મેર તે જાહેર જગમાંહે થતો;
 અકળિત કળા સેં લેં કળી જશવંત થઇને જામતો;
 તુજ અવ કૃપાએ માન મટતું મુંઝ મોટી મન થતી.
 વંદુ નમાવી શીશ વારંવાર દેવી ભારતી. ૩

સારાં ગ્રંથો આગળ બન્યા જો મેર કરતાપર કરી;
 ઇષ્ટું હું એવી મેર દેવી પ્રેમથી કર દિલ ધરી,
 તુજ મેર વિણુ વાણી જનોની કાઈ કાળે ન ઓપતી;
 વંદુ નમાવી શીશ વારંવાર દેવી ભારતી; ૪

ધૈશ્વર સ્તુતિ.

સાર્દુલવિકીડિત છંદ.

તોંરીએ પ્રમુખા પ્રમૂ અકળ તે જુડિત નથી જાણુનો;
 ખાલી ચીત ચડે કળાજ કળવા ખાલો ચક્ષુ તાણુનો;
 યાકયા એથી મહાન બુધિના મારી વિભૂશી મતી;

દૂખો દૂર કરી દયાળુ દિલના દેદે પ્રભૂ સમતી;
 મારો છે ધર્મ રતુતો તુજ કરિને ખોવા ઇછું આપદા;
 તારો છે ધર્મ રતુતિ કાર તણિતો સંભાળ કેવો સદા;
 પ્રીતીથીજ ઇચ્છે પ્રકાશ કરતું કૂખૂધિ જાએ અતિ.
 દૂખો દૂર કરી દયાળુ દિલના દેદે પ્રભૂ સમતી

કેફ નિષેધ.

વાદી—કેફ કરવાની તરફેણવાળો.

પ્રતિવાદી—કેફ નહિ કરવાની તરફેણવાળો.

સ્થળ બેઠક.

વાદી—કેમ દોસ્ત આજ ઉંડા વિચારોમાં આપનું મુખ-
 ખાવિંદ ઘેરાએલું જણાય છે?

પ્રતિવાદી—પ્રિય બંધુ જે વિષયના વિચારોમાં હું ઘે-
 રાયબોલું, તે આપની પાસે ઝાહેર કરવામાં કાંઈ અરચણ
 ધારતો નથી. પણ

વાદી—કેમ બોલતાં અચકાઓ છો? અડચણ નહિ
 હોય તો આમ અચકાવાનું શું પ્રયોજન!

પ્રતિવાદી—અરે દોસ્ત જ્યાં મિત્રાઈની ખરી ગાંઠ
 બંધાઈ ત્યાં વળી “ગુપ્ત” આ શબ્દનો અર્થ વચમાં લા-
 વવો એ તો એક દોસ્તીના દાવાના ધર્મથી વિરુદ્ધ વાર્તા
 છે. અને જ્યાં એકબીજા દોસ્તોમાં અંતરાઈ વપરાતી હોય,
 તો ત્યાં દોસ્તીના દાવાથી બાળવું હું ધણે અંશે બૂલ ભરેલું
 ધણું. અને તે ખરી દોસ્તી નહિ, પણ “સુત દોસ્તી”
 કહેવાય છે. અને આજ હું મોટો ઉપકાર માનું છું કે તમે
 એક ખરો ટાઈમ સાચવી મારે ત્યાં ઠીક આવી ચડ્યા. ખ-

રેખાર મારા મનમાં જે વિષય ઘોળાયા કરે છે, તે એક તમારાજેવા મિત્રની સહાયતાથીજ પાર પડે તેમ છે. અને હું ઉમેદ રાખું છું કે આ બાબત તમે અને ચોગ્ય સહાયતા આપી, આ વિષયના ખંડનના વિચારો મમ દષ્ટીગોચર ખડા કરી મમ વિચારોને પૂર્ણ પુષ્ટી આપશે. અને જે વિષય આપની પાસે હાલે ખુલ્લો કરવા ધારું છું તે એ છે કે હાલના જમાનામાં કેટલાક જનો પોતાનો ધર્મ કે આબરૂ જવાની ધારતી નહિ રાખતા બેદરકાર રહી, કાણુ જાણે મદીરા વગેરે કેફમાં શાએ કારણથી તેમાં શુએ સુખ જણીને ફસાઇને તેનું પાન કરેછે. જે બાબત તેઓને સુમાર્ગે પાછા આણુવા માટે મારા મનમાં અનેક તરેહના તુરંગો ઉડ્યા કરે છે. અને જે કારણથી તેજ વિચારમાં હું ગુંથાએલો છું.

વાહી—જે આપે હાલ કેફની ઉલટી તરફેણમાં વિચાર કરેલ છે તેમાં કદી પણ ફાવી શકાય તેમ નથી. સખખ કે તમારા મનના ઉદગારને ટેકો આપનાર થોડાજ જનો મળી આવશે. કારણ કે કેફ કરનારાઓ કેફમાં સમાએલ ગુણોથી વાકેફ છે. અને તેથીજ તેઓએ તે માર્ગ પકડ્યો છે. અને આપ તો એરવાકેફ છો તેથીજ વિશ્વ પક્ષ ખેંચો છો. વળી કેફ કરવાની રીતી હાલનાજ જમાનામાં ચાલુ થઈ છે, એમ નથી. પ્રાચીન વખતમાં પણ જનો મદીરા વગેરે કેફી વસ્તુઓનું અલગ પુશીથી પાન કરતા. અને જે વિષેના દુખવા દલીલો પુષ્કળ મળે તેમ છે.

પ્રતિવાહી—અફસોસ ! અફસોસ !! અફસોસ !!! જેની પાસેથી સારી સલાહ મળવાની આશ્યા, ત્યાંથી તો હ-

લટા નષ્ટ પંથે ચડાવવા જેવા પહેલે પગથીએથીજ વિચારો મળે છે. હું નહિ ધારતો હતો કે તમે મારા આ વિચારોથી હલદી તરફેણ તાલુનાર નીવડશો. પણ સાંઠે થયું કે તમારા આવા કનીષ્ઠ રીતીને મળતા મનના ભાવનો દેખાવ હ્રમણાંજ થયો. અને જેથી તેનું ખંડન કરવા હું પૂરેપૂરાં દ્રષ્ટાંતો આપી, મારા વિચારો પૂર્ણ કરીશ. અને હું તમને પહેલેજ સ્વાલ કરું છું કે જો કેદ કરવામાં જનોની પહેલેથીજ લાગણી લાગી આવેલી છે તો પત્ની તેવા કેદીઓની નિંદા ખીજ મનુષ્યો શા પ્રયોજનને કરતા હશે વાર? વાદી—

અનહુર છંદ.

કેદીનો નિશો જે કરે, ધણી તેની પૂઠે ફરે;
પૈસો કેદીનો વરે, જનોનું શું જાય તે;
નાહક નિંદા તે કરે, નહિ તે વિચાર ધરે;
ચિંતા કરી તેઓ મરે, કહો કાનું ખાય તે?
જરને ઝરેર સહુ, વાવરી દીધું તે બહુ;
ખરે નિંદા એમ સહુ, ખતા ધણા ખાય તે;
પણ માને નહિ કાઈ, અમથું સુકાય લોઈ;
પરાણે બનીને ફાઈ, ખોટો દિલે આય તે.

એજ

પ્રતિવાદી—

નિશાની નિંદા જે કરે, દેવો નહિ દાખલેતેને;
જે છે કરનારા તે તો, ખરેખરે જાણે છે.
નાહક નાણું બગાડી, કેદ કરી પોતે ફરે;

આતા નથી ખીજનું તો, શું તે સુખ માણે છે !
 નિંદા કરવાથી તેવા, નરો નફ્ટાઇ તને;
 ફૂટી ખૂબ ખૂબ જેમ, ઢાલ ઠામ આણે છે.
 નિંદા કરવાથી તેમ, આવશે અવશ્ય સાન;
 માટે મારા બાઈ ખોટો પક્ષ શાને તાણે છે.

કુંડળીઓ.

વાદી—

કેશીના પણુ પૂરવે, હોતો અતી વહેવાર;
 મોટા મોટા મૂનો જન, કરતા કેશી સાર;
 કરતા કેશી સાર, કદી પણુ નહી લગ્નએ;
 જે જનની આકાલ, કીરતી બહુ મવાએ;
 હતા એવા અલંત, આગલા ખૂની શોકીના;
 સાંભળો જે હેવાલ, દોસ્ત હું છું કેશીના.

એજ.

પ્રતિવાદી—

મુની જનો એ કેશીના, અતિષે ગણ્યોયો દોષ;
 છતાં કેશ કેમજ કરે? ફાકટ મકરો જોશ;
 ફાકટ મકરો જોશ, કહું તે લ્યોને માની;
 કેશ કરેથી થશે, ધર્મમાં બહુ નુકશાની;
 વેળા ફર્યાદી તેહ, બને કાયા પણુ સૂતી;
 અવગુણુ એવા જોઇ, કેશ કરતા નહિ મૂતી.

વાદી—

મનહર છંદ.

ધણાં એક શાસ્ત્રમાં, કેફ કર્યા તણી છૂટ;
 થોડાએક એવા હશે, જેમાં તે મનાઇ છે;
 થોડી મત વાળી કાંઇ, બાબતની આ જમાને;
 મનુષ્ય ન માને કાંઇ નહિ તે સચાઇ છે.
 મોટાં અંથો ગોઠવ્યાની, જોઇએ મતિ મહાન;
 કરવા સ્થિર તેવી મતી, શી રીતી જણાઇ છે?
 સરળ વિચારો સારા, મને કેફ થકી પ્યારા;
 ખરેખર માનો પણ નહિ તે જુકાઇ છે;

પ્રતિવાદી—

મનહર છંદ.

જેહ જનો અંથો રચે, મતી વિના તે ન થાય;
 (પણ) એવું ક્યાં સાંભળ્યું કે, કેફ તેઓ કરે છે ?
 ન્યાયાશન બેસી ન્યાય, કરે છે જે મોટા ભોકો;
 ઇન્સાફ પેલાં શું તે કેફે પેટ ભરે છે ?
 સારા જન જ્યારે કીયાં, પંચ થઇ આવી બેસે;
 ચુકાદો કરવાને શું, કામ કેફે સરે છે;
 કેફ કરવાથી કદી, મતી નહિ થીર થાય;
 ફાકટ માથામાં કહું, ફરી હવા ભરે છે;

વાદી—

સવૈયા એકત્રીશા.

કેફ કર્યાથી કદી ન સૂજે, સુત્રટ વિચારો સુનીતિ વાન;
 આમ વહોછો વિચીત્ર બુધિએ, ચાક્રો આપીને હું બ્યસન;
 વીર સુણો તમે ધીર ધરીને, મૂળથી મૂકા નેહી વિચાર;
 પ્રજા પાશ્વાત તણા વિચારો, પણ મુજ મતિને છે અનુરસા;
 કામ કાંઇ પણ તણા વિચારો, સોપો બે જણુને કહું ખાશ;

એક કેદથી કરે વિચારો, કરે કેદની જોગે ક્યાશ;
 જે જણમાં કેરી જનના બહુ, હોય ઉમદા વિચાર યાર;
 પ્રજા પાશ્વાત તણા વિચારો, પણ મુજમતિને છે અનુસાર;
 રાગ નિવારણુ કારણુ કેદજ, વેદે વાપરે બહુ ધરિ ખ્યાર;
 જે પરિણામે પૂરણુ આસે, નહી રહે તે રાગ લગાર.
 ગુણુ એવાછે અનેક એમાં, કંઈ એહનો શું વિસ્તાર;
 પ્રજા પાશ્વાત તણાવિચારો, પણ મુજ મતિને છે અનુસાર.
 વિદ્વાનોનો નિયમ એજછે, તુચ્છમાંથી તે કાઢે સાર;
 હમદી આવી તેઓ ચીજને, મૂકે તે વર્ગો કમ વિસાર;
 દિલગીરીમાં દિલ હોય ડૂબ્યું, ખરે ખુશી તેને કરનાર;
 પ્રજા પાશ્વાત તણા વિચારો, પણ મુજમતિને છે અનુસાર.

પ્રતિવાદિ— સવૈયા એકત્રીશા.

ખ્યારા કહુંછું એજ આપને, મકરો કેદ તણો વિસ્તાર;
 અવગુણુ ધણા રહ્યાછે એમાં, કેતાં શશ ન પામે પાર;
 નથી દોહું કે સાંભળ્યું કાને, કેદે સરસ કામ થાનાર;
 જક્ક એજ જાલી ખીજને, ફસાવવા નહિ કરો વિચાર. ૧
 વૈદા આપે કેદ રોગોને, તેથી રોગ નહી જનાર;
 જાતો હોય જે રોગ કેદથી, પામે વૈદા દુઃખ અપાર;
 ગુણુ સારા જે હોય એહમાં, તો નિંદા નહિ કરે કો યાર;
 જક્ક એજ જાલી ખીજને, ફસાવવા નહિ કરો વિચાર. ૨
 વિદ્વાનોના નિયમ વિષેજે, દિધો દાખલો આપે યાર;
 એમ હોય તો ગણાય. કેરી, જન વિદ્વાનો માંહે સાર;
 મુશલમાન હિંદુ કામમાં, દિએ કેદને અતિ ધિક્કાર;
 જક્ક એજ જાલી ખીજને, ફસાવવા નહિ કરો વિચાર. ૩
 કરતા તો નહિ પણ કદો, કરતાં આગે કેદ તણું જે પાન;

અંધા થૈ તે રીત પકડવી ? હો યાતુ તેથી તુકસાન;
 માંડાઈ કેવી કેવાએ વિચાર, નાકો કરતા યાર;
 જક એજ ઝાલી ખીળને, ફસાવવા નહિ કરો વિચાર. ૪

વાદી— ત્રીભંગી છંદ.

માનીશ્યૌ માઈ, નથી નઠાઈ; પણુ છે સાઈ, સુણુ પ્યારા;
 મત જે હયાર્યા, તમથી ન્યારા, મુંજને પ્યારા, છે સારા;
 પીજે પડવડતી, નહિ તે નડતી, અતિસે મડતી, નવ પીજે;
 દે દુખને ખાળી, ચિંતા ટાળી, તે ગુણુ બાળી, તે કીજે;
 દષ્ટાંતો દીજે, મનહરો લીજે, મળતાં કીજે, નવ ન્યારાં;
 મત મળતાં થાસે, નિશ્ચે બાસે, જે હોય પાસે, પણુ પ્યારા;
 પણુ હોય ન પાસે, તો નવ બાસે, (તો) કહું ખુલારો, મતમારા;
 જે સુખ કરનારા, છે તે પ્યારા, એ મત મારા, નવપ્યારા;

પ્રતિવાદી— ત્રીભંગી છંદ

સુણુ તું મુજ પ્યારા, મત જે મારા, તમથી સારા, હ્યો માની;
 પરમેશ્વર ખીજે, જે તે પીજે, એમ ન કીજે, રે જની;
 જેવા પરપોટા,^૧ મત તે ખોટા, અતી ન મોટા, મત તાણો;
 કહ્યોયું તે સાઈ, નથી નઠાઈ, છતાંજ ખાઈ, કાં જણો;
 દષ્ટાંતો સારાં, જે છે મારાં, તમથી ન્યારાં, તે સુણુજે;
 આશીષજ મારી, છે તે સારી, એમ તમારી, મત કરજે;
 નિશ્ચે મનહારી, ચિંતા ટાળી, મતી અમારી, ને મળજે;
 ભય જસે બારી, અરજ અમારી, ને સ્વીકારી, ને લડજે;

૧ પાણીના પરપોટા માફક થોડી આશુપવાળા મત.

દાહરો.

આપું દર્શાવો યકી, આખેહુખ ચિતાર;
 જે સમજી બંધુ તમે, તેનો કરો વિચાર;
 કેદ ક્યાંથી કેટલું, થાએછે નુકશાન;
 ચિતાર પૂરો ચિતરું, આપીને આખ્યાન;
 શિખ દેતાં જે વાપરો, તો રૂઠો જગનાથ;
 પોતે પડશે કૂપમાં, કાણુ ઝાલશે હાથ.

મનોત્સાહી કરીને એક નગર હતું. જે શુશોભિત, પ્ર-
 ખ્યાત અને દેવતાઓની ઈંદ્રપુરીથી પણ વિશેષ મનને
 મનોત્સાહી બનાવનાર હોવાથીજ તેનું નામ મનોત્સાહી રા-
 ખવામાં આવ્યું હતું, અને તે નગરના સુભાગ્યે ત્યાંનો રા-
 જા પણ સર્વોત્તમ હતો. જે રાજાનું નામ રણજીતસિંહ
 હતું. અને તે પોતે મહાન પુરુષ, વિર્ય, વશ્ય, શ્રી, જ્ઞાન,
 વૈરાગ્ય અને સૌર્ય એવા ગુણોથી સંપન્ન હતો. અને તેનું
 નગર નિષ્કંટક હતું તેમજ ત્યાંની પ્રજા પણ ધણે ભાગે
 સ્વધર્મે વર્તનારી હતી. તે રણજીતસિંહને એકજ પુત્ર હતો,
 જેનું નામ પ્રતાપસિંહ રાખવામાં આવ્યું હતું. તે પ્રતાપ-
 સિંહ બાલ્ય અવસ્થામાં પોતાના પિતા તરફથી સારે
 રસ્તે ચડાવનારાં અને કેટલાક નષ્ટ રસ્તે ચડાવનારાં ધણાં
 વૈભવ, સુખ અને લાડ સંપૂર્ણ રીતે ભોગવતો હતો. તે-
 મજ તેના પિતા પણ તેની મરજીમાફક વર્તતા હતા. આ-
 વશ્યુતે તે રણજીતસિંહ જુધાવસ્થામાં હતો. અને તે અ-
 રસામાં તેને એકાએક બિમારી થઈ આવતાં તેણે વિચાર્યું
 જે આ દેહ છે તે નાશવંત છે. અને કદાચ આજ બિ-
 મારીમાં મારું શરીર નાશ પામે તો મારા બાલ્ય પુત્ર પ્ર-

તાપસિંહ અને મારી રાજ્યધાની જે હાલ આખાદ છે, તેની પૂરેપૂરી સંભાળ રાખવા એકજ પ્રધાન વિરશેન સંક્રિતમાન છે, માટે તેને તેડાવી યોગ્ય બંદોબસ્ત થવા મારી હયાતીમાંજ ઉપાય લઉં તો વિષેસ સાડું છે. આ પ્રમાણે તેણે પક્કો નિશ્ચય કર્યો. અને પોતાના સાણા પ્રધાન વીરશેનને બોલાવવા માટે પોતાના ખાનગી નોકરને હુકમ કર્યો. અને તે હુકમાનુસાર પ્રધાન વીરશેન પોતાના સુગુણો શોભિત રાજ રણુજીતસિંહ પાસે હાજર થયો. રાજ્યએ તેને યોગ્ય આશનપર બેસાડ્યો.

પ્રધાન આ વખતે રાજનો ધણોજ ગમગીનીમાં ભરાયતો ચહેરો પેખી વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ ઉદાશિયન થવાનું કાંઈ પણ ગંભીર કારણ હોવું જોઈએ. અને જે વિષેનો વિચાર કરવામાં પ્રધાનનો જીવશુંથાયાથી જાણે રાજના મનના વિચારોએ એકાએક તેની ખરી લાગણીના દૃઢ્યપર હુમલો કર્યો હોય નહિ, એમ એકાએક પ્રધાનનો ચહેરો બદલી જવાથી સ્પષ્ટ જણાતું હતું. રાજ્યએ થોડો વખત વિચાર કરી બોલવાનું શરૂ કર્યું કે:—મહારા વાલા પ્રધાન, તમોને હમણા બોલાવવાનો મુખ્ય હેતુ એટલોજ કે હાલ મને જે બિમારી થયેલ છે. તે બિમારીમાંથી મુક્ત થાઉં એ ધણે દરજ્જે અશક્ય છે. અને આજપર્યંત તમોએ આ પ્રધાન પદનું કામ ખરું અંતઃકરણ લાગાડી નીમકહલાલીથી કરોછો. અને જેના પરિણામે મારા જંગરમાં કાંઈ પણ મનુષ્યને તમારા તરફથી જોઈઈન્સાફ મળેલ હોય, એવો સમય આજપર્યંત મુદ્દલ જન્મ પામ્યો નથી. તેમજ પામશે પણ નહિ એમ હું પૂર્ણ ખાત્રીથી કહું

હું. અને હું આશા રાખું છું કે મારા પાછળ મારા પુત્ર પ્રતાપસિંહના વખતમાં પણ તેથી વિશેષ તમારા પ્રધાન-પદને દીપાવશે. વળી તમારી જાણ બહાર ન હોવું જોઈએ કે મારા કુંવર પ્રતાપસિંહને કુળવણી આપવા માટે કાંઈ પણ ઉપાયો મારા તરફથી લેવાયા નથી. અને જે બાબતના વિચારો મારાથી પૂર્ણ થાય એવું નહિ દીસતા હું કમેદ રાખું છું કે તમે તેને વિધા સંબંધી પૂર્ણ કુળવણી અપાવી તે જેમ સુનીતિએથી વર્તે તેમ કરશો. આવાં રાજાનાં વચનો સાંભળી પ્રધાન મનમાં ઘણાજ ખેદ કરવા લાગ્યો. અને રાજાનાં આ શોકરૂપી વચનોએ તેના જીગર-પર એટલો મારો ક્યો કે તેનાથી થોડા વખતનો કાંઈપણ પ્રત્યુત્તર અપાઈ શકાયો નહિ. આ વખતે ત્યાં એટલો કણ્ઠ-રસ જામી રહ્યો હતો કે વજ્જર દેવાના મનુષ્યનું પણ હૃદય પીગળી જાય.

થોડો વખત વીનિત થયા બાદ ઘણાજ શોકની સાથે હિંમત રાખી પ્રધાન બોલ્યો કે આપે હમણાં જ માંદગી બાબત વચનો ઉચાર્યા, તેનો એવો ભાવાર્થ નીકળે છે કે આ માંદગીમાંજ મૃત્યુ થશે. પણ એમ આપનું માનવું આપ જેવા હિંમતવાન રાજાઓને શોભિતું નથી તેમજ આપનું આ બોલવું મને તથા આ આપની રાંકડી પ્રજાને તેમજ આપના સર્વ રનેદીઓને ઘણું ખેદ કરાવનારું છે. આવી વચનો પ્રધાનનાં સાંભળી રાજા બોલ્યો કે મારું એમ માનવું નથી કે મારા શરીરનો આજ પીગારીમાં નાશ થશે. પણ મારી વૃદ્ધાવસ્થા છે. તેથી આગળથીજ બંદોબ-સ્ત ક્યો હોય તો પાછળથી સાડું પરિણામ નીવડવામાં શક

રહે નહિ. કારણ કે ધણીઓને મેં મારીજ દષ્ટીથી નિહા-
ળ્યા છે કે તેઓ પોતાના અલ્પજ કાળમાં મૃત્યુ આવવા-
ના સમય સુધી પણ પોતાની પાછળ પોતાના કુટુંબ વ-
ગેરેનો કાંઈ પણ બંદોબસ્ત કરતા નથી. અને “અમે શું
તૂર્તમાજ મરી જઈશું કે શું ?” આવી ખોટી મગફરી મન-
માં ધરતા હોય છે. અને જેથી તેઓના મુવા પછી પાછળ
તેઓનું કુટુંબ વગેરે એવી નહારી સ્થિતિમાં આવી જાય
છે કે કાંઈ પૂછવાની વાત નહિ. માટે આગળથીજ પોતા-
ની હયાતીમાં જે બંદોબસ્ત કરવાનો હોય તે કરેથી કંઈ
“હવે મૃત્યુ આવવાની કમેદ ધારી” આમ માનવું એ ખોટી
ભૂલ ભરેલું છે. પલક વારમાં ફક્ત બગાડું ખાતાં જીવ આ
દેહને છોડી જતો રહે છે. માટે આગળથીજ ચેતનામાં કે-
ટલો સુલાભ સમાવેલો છે ? તે હું વધારે વિસ્તારીને શું
કહું તમો ક્યાં નથી જાણતા ? આવાં રાજનાં વચનો શ્ર-
વણ કરી, પ્રધાન બોલ્યો કે આગળ જે આપે વિણ ધિર
વાક્ય ઉચાંચું; જેથીજ મારી હિમ્મતને કેટલેક દરજ્જે ધક્કો
લાગવા જેવું થયું. પણ આ આપના ઉદ્ગારને તો હું પૂ-
ર્ણ ટેકાજ આપું છું;

આ વિગેરે અનેક આ વિષયને યોગ્ય પડતી ભિન્ન
ભિન્ન વાતચિત થયા પછી, રાજાએ ધારણ ધારણા પૂર્ણ
કરી, પ્રધાનને પોતાની ડયુટીપર હાજર થવા દૂકમ કર્યો.
અને પ્રધાન તે દૂકમાનુસાર સજ્જા કરી ચાલ્યો થયો.”

કાળ મોર્મ પણ કાળે પોતાનો ટાઇમ વિસરેલો હોય, એ
વાત ન જૂનો ન ભવિષ્યતિ થવાની છે. મહારાજા રણજી-
તસિંહની કયા દિનપ્રતિદિન રોગના દૂમલાથી લેવાતી

ગઘ, પણ આ વાત પોતાના કુટુંબમાં અને આખા નગરમાં લેશ પણ પ્રસિદ્ધ નહિ કરવી, આમ મહારાજની સખ્ત મનાઇ હતી. આમ કરવાનો મહારાજનો મૂળ હેતુ એ હતો કે વખતે પ્રસિદ્ધ વાત પડવાથી નિજ સંબંધી તેમજ રૈયત શોક કરે, એમાં કાંઇ પણ નવાઈ નહિ. અને જેના પરિણામે કોઇ વખતે અહીં કોઇ આવેથી કલ્પાંત કરે. અને જેથી આનો એક કુદરતી નિયમજ છે કે તેઓના કલ્પાંતથી મને પણ નાહિમતપણું પ્રાપ્ત થાય. તેમજ વળી રોગ પણ વિષેસ વૃદ્ધી પામે આથી તે બાબતની ફક્ત પોતાના ખાસ હજુરીઓ સિવાય એકજ પોતાની દવાઇ કરનાર વૈદને માહિતી હતી. અને અંતે થોડાજ રોજમાં તે રણજીતસિંહનું મૃત્યુ થયું. અને જેથી આતો એક કુદરતી નિયમજ છે કે હરકાઇ ચોંકાવનારી બાબતની ખબર જેમ ઘણા દહાડાથી પ્રાસદ્ધતાને પામી ગઇ હોય અને તે ઘણી મુદત ગયા પછી તેમ બને, તે જનોના જીગરપર જેટલી અસર કરેછે, તે કરતાં એકદમ ચોંકાવનારી અણુધારી બાબત આવીને દર્શન દે તે એકદમ બચાંકર બચબિન અવસ્થામાં આણી મૂકેછે. અને તે એટલે મુધી કે તેને તે બાબત કાંઈપણ સૂજ પડતી નથી. તેજ નિયમાનુસાર આમ કાંઈપણ ખબર અંતર વગર આવા એક મહારાજ રણજીતસિંહના મૃત્યુના સમાચાર સાંભળી રહ્યત સર્વત્ર ગાબરી બની ગઇ. અને આખા નગરમાં હાંફાઈકાર થઇ રહ્યો. અને રૈયત પોતાનો સુમેચ્છક ધણી પાછો કોઇ કાળે નહિ આવે એવી લાંબી મુસાફરી કરી ગયાથી પોતાના સુખનો સૂર્ય અસ્ત પામ્યો,

એમ મનમાં અનેક ઉદ્ધારો લાવી કલપાંત કરવા લાગી.

લક્ષીત છંદ

સુખસદા ગયું, લેક્ષનારયું, નૃપ જતાં અરે, દુખતો થયું;
 હૃદય વિષે હરી, લાગી લાયરે, નવકદીમટે, લાય લાયરે;
 હર વિષે અતી, ઉદારતાહતી, ગુણવિષે અતી, શુંહું કીધી;
 હરિ હીરા સમો, ભૂપતી હર્યો, નવકર્યોતણો, કોપતે કર્યો;
 પુરણ પાપરે, શુંકયાહરી અવકૃપા અરે, કેમ તેં કરી;
 નવથયોહશે, નૈઅરે થશે, સુરત તેહની હૃદયમાંવસે;
 સુખ તણીઅરે, આસ નારહી, તે વિનાદિશે, સૂચરેમરી;
 નગરમાંઅરે, જીવ ના રહે, દિલવિયોગતે, કેમરે સહે;

આ વગેરે રૈયતનું કલપાંત સાંભળી, પ્રધાન ધણીજ ન-
 રમાસથી તેઓ સર્વ ને ધીરજ આપવા વાસ્તે બોલ્યોન્

સિદ્ધાન્તો કનરો.

ધરો મન ધીરજ, હેમુજવીરા, શોક ધરીના યાઓઅધીરા;-ધ
 અચળ નથી કો, નથી થવાનું, મોડું વેલુંછેજ જવાનું;-ધરો
 કોદીન આજે, કોદીનકાલે, વિશ્વવિષે એરીતજયાલે;-ધરો
 રામ સમોજે, જગતો રાજ, છોડીગયો જગમાં જસ ઝાઝા;-ધ
 ભુપતીએવા, ભારેગયાછે, નહીકલપાંતે કોય રહ્યાછે;-ધરો
 થયું થવાનું, જેહતુંભાષ શોકધરો મનમાં નવ કાંધ;-ધરો
 રત્ન ગયુંજે, હતું સુખદાષ કદી મળ્યાનુંહવે નહી ભાષ;-ધરો
 હવેપછી જે, ભૂપતીયાએ, પીતાં સરીએ કરોજગરાએ;-ધરો
 ઇશ્વર પાસે, એવુંમાગો, શોક સમૂજો કહુંછું ત્યાંજો;-ધરો
 પ્રજા— સીતાજીના પ્યાર મહીનાનો રાગ.

હૈયે હારી ગાયારે હામ, ધીરજ શું ધારીએ;

રણુજીતે રોડ્યાં રણુમાંય, મનશું વાળીએ;
 ઇ-સાંદી હતારે અપાર, સ્નેહથી ચાહતા;
 એવી રીતે ચક્ષાવે કાણુ, હવે હોતે સતા;
 બલે લક્ષ તણુરે જીવ, જરામાં જાઓરે;
 પણ લક્ષ પાળકનું બાધ, મૃત્યુ નવ યાઓરે;
 આપે ઉપમા જનોઓ ઇશ, કૃપાળુરે તણી;
 પણ તુજમાં કૃપા નહિ લેશ, માર્યારે અમ ધણી;
 યાજો સ્વર્ગે એનો વાસ, એજ ઉચારીએ;
 ફરી પણ મળજો એવા ભૂપ, આસ્થા એ ધારીએ;

આવા પ્રજના અનેક રૂદને પણ પક્ષીઓ પર પણ એ
 ટલી અસર કરી કે તેઓનાં ચક્ષુઓમાંથી પણ દડદડ અ-
 શ્રુ પડવા લાગ્યાં. અને જહો જલાલીથી પૂર્ણ, સોબાનો
 સાગર વિલાશ વૈભવનું સ્થાન એવી જે મનોત્સાહી નગરી
 જેમ સોહાગ વગરની વિધવા સ્ત્રી સર્વ અલંકાર અને ગૌ-
 રવનો, આનંદ અને ગર્વનો, સુખનો વૈભવનો ત્યાગ કરી,
 જેમ રાંકડી, દીન, અને નિસ્તેજ દેખાય છે. અથવા કૃષ્ણ
 પક્ષની ચૌદશે જેવો નિસ્તેજ ચંદ્ર દર્શન દે છે, તેવી દર્શ-
 ન દે છે. અનેક તરેહનાં વાજાંત્રોનો ધોર અને દુહંબીનો
 નાદ આજે ત્યાં સંભળાતો નથી. આજે તેનાં વાટ ઘાટ
 ને હાટ સૂન્યકાર થઈ પડ્યાં છે. ચૌટે ચૌટે ને મહોત્સે મં-
 દિરે પ્રજા જનના નેત્રમાંથી અખંડિત ધારા વહ્યા કરે છે.
 અને આ પૈરિણામથી મનોત્સાહી નગરીમાં વસતા લોકોનો
 મનોત્સાહ ખરેખર આ રાગ રૂપી રત્ન ગુમ થઈ જવાથી
 જતો રહ્યો, પણ સાણા પ્રધાન વીરસેનનાં ધીરજવાળા વ-

અનોથી થોડી ધણી સાન્તીએ લોકોના અંતઃકરણમાં વાસો ક્યો ખરો, પણ આગળના જેવી ઉમેદ રહી નહિ. અને જ્યાં જોઈએ ત્યાં જનોના ચહેરા અલિશય નિસ્તેજ, તેમજ ઉંડા વિચારોમાં જણાતા હતા. પ્રિય વાંચનાર આ ઉંડા વિચારો ખીજા કોઈ નહિ, પણ આ વિષયનો નાયક જે પ્રતાપસિંહ તે એના પીના જેવાં અમૂલ્ય ગુણોરૂપી આ બૂધણો મહણ કરશે કે નહિ? તેજ હતા. પણ અદ્ધ-સોસ કે તેઓની ધારણા પાર નહિ પડશે, એવું તેઓને થોડીજ મુદતમાં પ્રતાપસિંહની વર્તણૂકથી માલુમ પડી આવ્યું.

આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે રણજીતસિંહે સદગુણી પ્રધાન વીરશેનને જે પ્રતાપસિંહને કળવણી આપવા માટે ભલામણ કરેલ તે હુકમનો અમલ પ્રધાન વીરશેને કરવાનો વિચાર ક્યો. અને તે બાબતના સમાચાર તે પ્રતાપસિંહની માને મોકલાવ્યા. પણ તે કુલાગી પ્રતાપસિંહની મા તરફથી તે બાબતનો પ્રત્યુત્તર એવો મળ્યો કે હાલ કુંવરની ઉમ્મર લઘુ હોતાં આ બાબતની આગળ ઉપર વાત. આ પ્રત્યુત્તર તે પ્રતાપસિંહની માએ પ્રતાપસિંહની મરજી અનુસારજ આપ્યો હતો. સખ્યકે તે પ્રતાપસિંહનું અંતઃકરણ કુમાર્ગે ચડવાના રસ્તાપર હોતા વિદ્યાભ્યાસ કરવા તરફ તેનું મન ખીલકુલ ચાહના કરતું નહોતું.

માઆપોનો ધર્મજે કે પોતાનું ફરજંદ કુમાર્ગે જવાના રસ્તાપર દોરારૂ હોય તો તેને અનેક તરેહથી અટકાવી પાછું તેને સમાર્ગે ચડાવવું જોઈએ. પણ પોતાના ફરજંદને મરજીમાફક વર્તવા દેવું, એ એક ખરી લાગણીથી ઇચ્છનાર માઆપને લાંછન લમાડનાર ખીના છે.

આતો એક નિયમજ છે કે હરેક જાતનાં સુખ આચણું શીખવાને જોઈલી મહેનત અને વખત લાગેછે, તેટલીજ મહેનત અને વખત દુષ્કૃત્યો શીખવાને લાગતો નથી. અને તેજ નિયમ અનુસાર પેલા પ્રતાપસિંહની માએ જેમ જેમ તેને મરજીમાફક વર્તવા દીધો, તેમ તેમ તે અનેક તરેહના કુદ્દોમાં ફસતો ગયો. પોતાને યોગ્ય વિદ્યાબ્યાસ કરવો, રાજ્ય રીતીમાં ધ્યાન લગાડવું અને પોતાની કીરતીના પ્રકાશ વધે તેવોજ માર્ગ ગ્રહણ કરવો વિગેરે વિગેરે જે શીખવાના ગુણો, તે પડતા મુઠી, નીજ નગરમાં ચોરી, લૂંટફાટ અને તેવી ખીજ નદારી બાબતો ઉત્પન્ન કરનારાઓનો વધારો કરવો, મોટા મોટા નગરશેઠોની આબરુમાં હાની પહોંચાડવી, ઠામે ઠામે દોડધામ અને એજ આરામ વિગેરે વિગેરે એજ મુખ્ય ગુણો તે ગ્રહણ કરવા લાગ્યો અને જે બાબતની નગરમાં પણ અનેક તરેહથી ચરચા થવા લાગી. પણ તેવી ચર્ચા ઝાહેર રીતે કરી પ્રતાપસિંહની આદત સુધારવા વાસ્તે કોઈ પણ હિમ્મત ધરતું નહિ. કારણ કે તેવી ચર્ચા કરનારાઓનાં નામ ઠામ ખુલી રીતે પ્રતાપસિંહને જાણવામાં આવતાં તો તેઓને તે શિક્ષા કરવાને ચુકતો નહિ.

આ પ્રતાપસિંહ તરફથી મહા પાપી અને મુખ્યત્વે અધમ આચણું આચરનારા હરામી લોકોને જેમ જેમ આશ્રમ મળતો ગયો તેમ તેમ તેવા લોકોનો મોટે પાયે તેની પાસે જમાવ થતો ગયો. અને તેવા લોકોની ટાળીએ આગળ જતાં એવું બારે રૂપ પકડયું કે કોઈ પણ સદ્ગુહર્યની સ્ત્રી તે ચંડાળ લોકોના બચથી જવલ્લેજ બહાર નીકળતી.

સમય કે તેવા લોકોની દ્રષ્ટીએ કાંઈ પણ સ્ત્રી પડતી તો તેની આમરમાં હાની પહોંચાડવાને ચુકતા નહિ. કારણ કે એવા લોકોપર રાજા રૂપી અંકુશ હોવું જોઈએ. પણ તેવાં કર્મો કરવામાં રાજા પડેજ સામેજ હોયતો તેવા લોકો એથી પણ વધારે ઝેરવર્તણુંકથી વૃત્તે તેમાં નવાઈ એ શી !

પ્રિય વાંચનાર આપના અંતઃકરણમાં એવો સ્વાલ ઉત્પન્ન થવો જોઈએ કે આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે સુગુણો શોભિત એવો જે વીરશેન પ્રધાન તેની કારકીરદીમાં પ્રતાપસિંહ આવી વર્તણુંકથી વર્તે, તેને અટકાવી સુમાર્ગે લાવવામાં ન આવે. એ એક સારા પ્રધાનને એમ લગાડનાર ખીના છે, પણ આ સ્વાલનો ઉત્તર એટલોજ કે તેણે સુમાર્ગે દોરવાઈ જતા પ્રતાપસિંહને પહેલેજ પગથીએ અટકાવવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ તે પ્રતાપસિંહની માએ પ્રતાપસિંહની મરજી અનુસાર તરફેણ અત્યંત તાણ્યાથી તે પ્રધાનને ધારેજ પોતાની મુરાદ પાછી જેથી લેવાની ફરજ પડી કારણ કે જ્યાં માઆપ પોતે પોતાના ફરજદને જગાડવા પ્રયત્ન કરેતો ખીજની શીખ તેવાં છોકરાં માનેજ ક્યાંથી ?

પ્રતાપસિંહ જે લોકોની સોજત કરતો હતો તેવા લોકો પોતાનું કાર્ય કાઢવા માટે અનેક તરેહના કુકંદોમાં તેને ફસાવતા અને તેવા લોકોની સોજતથી હવે તો પ્રતાપસિંહને મદીરાપાન વગેરે કેફોની આદત પડવા લાગી. અને તે એટલે સુધી કે જે વખતે તે કેફ કરતો તે સમયે તેનું શરીર એટલી જેભાનીમાં આવતું કે તે ચંડાળ લોકો જે કાર્ય ઘણુંજ બેઅદબી ભરેલું, તેમજ આગળ જતાં ભારે

નુકશાન કરતા નીવડે એવું, તે તેઓ તે પ્રતાપસિંહનાજ હસ્તેથી કરાવતા.

વળત વિનિત થઈ જવાને વાર લાગતી નથી જે પ્રતાપસિંહને તેના પીતા લઘુ વયમાં મુકી સ્વર્ગવાશી થયા, તેજ પ્રતાપસિંહ આજે દુર્ગુણોથી ભરપૂર રાજ્યાસિનપર બેસવાની ઉમ્મરે પહોંચ્યો. જેથી પ્રધાન વીરશૈનને પ્રતાપસિંહને રાજ્યાસનપર બેસાડવો કે નહિ ? અને જો બેસાડવો તો કેવા ઉપાયોથી તેને કબજામાં કરવો ? કે જેથી તે પોતાના રાજ્યની લગામ સુરસ્તેથી ચાલીને પકડવાને શક્તિવાન થાય જે વિષેના અનેક તરેહના ટુરંગો તેના મનમાં રાત્ર દિવસ ઉઠવા લાગ્યા અને તે સાન્ત કરવા એકજ ઉપાય લેના જાણવામાં આવ્યો. અને તે એજ કે “જગત્કર્તાએ આખી દુનીઆમાં ગેરરીતીથી ચાલનાર મનુષ્યને માટે ઉપદેશરૂપી અમૃતતૂલ્ય ઔષધી ઉત્પન્નકરી છે” જે નિયમા અનુસાર તેને પણ એવો ચમત્કારીક ઉપદેશ આપવો કે જેથી તે સુમાર્ગે ચડે. પણ આવા ઉપાયો આગળથીજ જો નહિ લેવામાં આવે તો તે પ્રતાપસિંહ તેના દુષ્ટ મિત્રોની મદદથી મારા કબજામાંથી જામરાઈથી રાજ્યનીલગામ લેવાને ચુકશે નહિ. અને જેઓ મારી આપરને ઘડકા પહોંચવા જેવું બનશે. માટે આગળથીજ રાજ્યગાદીના લોભથી ઉપદેશ આપી રાજ્યાસનપર બેસાડવો એ સર્વોત્તમ છે. એમ પક્ષે નિશ્ચય કરીને પ્રતાપસિંહને વળતે દહાડે બોલીવી ઉપદેશ આપવા ધાર્યું પણ આટલી તો તેને પક્ષો ખાત્રી હતી કે ધારેલ વિચારો પ્રમાણે ફતેહમંદ બાગેજ નીવડીશ.

બીજે દહાડે પ્રતાપસિંહને પ્રધાન વીરશેને બોલાવવા માટે નિશ્ચય તો કર્યો, પણ વળી તેને મોટી શંકા થઈ કે તે આ મારા કહેણથી મારી પાસે આવશે કે નહિ ? પણ તે શંકાનું પાછું સમાધાન આટલેથીજ કર્યું કે “પ્રયત્ન કીધા-થી પણ જો પ્રયત્ન ફળે નહિ તો પછી કર્માધીન વાર્તા છે.” આથી તેણે પોતાના નોકરને પ્રતાપસિંહને બોલાવી લાવવા માટે હુકમ કર્યો. અને તેજ પ્રમાણે પ્રતાપસિંહ પણ આવીને હાજર થયો. દરમિયાન કે તેને પણ રાજ્યગાદીની મોટી લાલસા લાગેલી હતી. અને તે આવ્યા બાદ વીરશેન પ્રધાને તેને ખાનગી બેઠકમાં બોલાવી ધારેલ વિચારો ખુલા મુકવાની જુઝાસાથી પ્રતાપસિંહ તરફ એક નજર કરી બોલ્યો કે—તમારી ઉમ્મર રાજ્યાશનપર બેસાડવાને યોગ્ય થઈ. માટે હવે તમોને તુરત મુદતમાં રાજ્યાશનપર બેસાડવાને મારી ઇચ્છા છે, અને તેમ થવા માટે તમારી મરજી પણ હું કટલેક અંશે જોજાંછું. પણ દીલગીરી માત્ર એટલીજ કે તમારા પીતાએ તમોને કેળવણી આપી સુ-ધારવા માટે જે બલામણુ કરેલી તે બલામણુનો ઉપયોગ તમારી માતૃથી તેમ તમારી અણુસમજને લીધે થણી મહેનત કર્યા છતાં આજ પર્યંત હું કરી શક્યો નથી. તમારી જાણ બહાર ન હોવું જોઈએ કે તમારા પીતાના વખતમાં આપણી પ્રજા જે સુખ સાન્તીમાં વર્તતી હતી તેવીજ સુખશાન્તી આ વખતે કહો કે તમારા દુર્ગુણને લીધે જોવામાં આવતી નથી. એ એક થોડી અદ્ધસોસૂત્રી વ્રત નથી. વળી તમોએ હાલ જે દુર્ગુણો ચૂકણુ કર્યા છે તેનાં આગળ જતાં માઠાં લાયકર પરિણામ આવવા વિના કોઈ કાળે રહેનાર નથી અને તમોને રાજ્યાશનપર ઉપર

દર્શાવેલા દુર્ગુણોને લીધે હાલ નહિ બેસાડવા, એમ સર્વત્ર પ્રજાની અનુમત છે. કારણ કે તમેને રાજ્યગાદી આપવાથી હમણાં શું પ્રજા તમારાથી સુખી થાય છે, કે પછી આગળ સુખી થવાની આશા રાખે? પણ મારો તેમ નહિ થવા પૂર્ણ વિચાર છે. કારણ કે મારો આ પદ્ધતિએ પહોંચવાનો મૂળ આધાર આ રાજ્યનો છે. માટે 'મારો ધર્મ છે કે તમેને કુમાર્ગે જતાં અટકાવી સુમાર્ગે લાવવા. વળી યાદ રાખો કે તમેએ જે હરામી લોકોની સંગતથી દુર્ગુણો ગ્રહણ કર્યા છે. તેથી કોઈ કાળે તમારી જાનને પણ નુકશાન થવા સંભવ છે, વળી વધારે દીલગીરીની વાત એ છે કે તમે થોડી મુદત થયાં મદીરાપાન વગેરે સર્વત્ર કેફ કરવાની લતમાં લપટાયા છો પણ તે કેફથી કેટલાં કળે ભોગવવાં પડે છે, તેનો ખ્યાલ તમારા જાણવામાં આવ્યો નથી, જેથીજ તમે તેને બાજી પડ્યા છો પણ જેઓએ તે બાબતમાં ખત્તા બાધા છે તેઓ તો તેની તરફ પાછી દ્રષ્ટીજ ફેરવી જોતા નથી. માટે જો તમે તમારા હકમાં નુકશાન નહિ થવા ઇચ્છતા હોતો, ઉપર જણાવેલા તમામ દુર્ગુણો સત્તર ત્યાગવા જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે પ્રધાનનાં અમૂલ્ય વચનો આટલો વખતનો પ્રતાપસિંહ નીચી મુંડી ધાલી સાંભળ્યાજ કરતો હતો. પણ હવે તેણે જોડવાનું શરૂ કર્યું કે હું જે રીતીથી વર્તું છું તેમાંથી મને હજી લગણું કંઈ પણ નુકશાન થયેલું નથી. તે જતાં જે ગાણસેની સંગત કરું છું, તેમાં તમારું તેમજ રૈયતનું નારાજપણું છે તો તેઓની સંગત હું ખચીત મુંડી દર્શાવું. પણ આપ જે મદીરાપાન વગેરે કેફ વિષે બોલો છો, તે હું સચ્ચાઈ બરેલું કોઈપણ કાળે માનતો નથી.

કારણ કે તેમાં એટલી તો લેહેજત છે કે તેની ખીજ કાઢ
પણ ચીજમાં હું જોતો નથી. તેમજ વળી તે કેટલેક દરજ્જે
શરીરને પણ કાયદાકરતા છે.

આવાં વચનો પ્રતાપસિંહનાં સાંભળી પ્રધાન બોલ્યો કે
દીલગીર છું કે તમાપર મારાં બોલોની હજી સુધી લેશ
પણ અસર થઈ નથી. “મદીરા” આ એક તમામ દુર્ગુણોનું
મુળ છે. અને જે કરવાથી માણસને અનેક કુદ્દો કરાવવા-
ને સમર્થ બનાવે છે. અને તેનેજ તમો ખરા અંતઃકરણથી
ઠગો છો, એથી તમો ખીજ દુર્ગુણો ત્યાગ કરવાને બદલે
ઉલટા વધારે ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતા હો એવું આ ઉપર-
થી સિદ્ધ થાય છે. આટલું છતાં તમારા મનમાં મારા બોલો
ન દસતા હોય તો હું થોડાજ રોજની અંદર તે મદીરાથી
કેટલાં દુષ્કૃત્યો મનુષ્ય કરે છે. અને તેના પરિણામે કેટલો પ-
શ્ચાતાપ કરે છે તે વિષેનો સમ્યાધ બરેલો દાખલો આપની
સન્મૂખ ખડો કરીશ. અને જે પરથી તમોને તે મદીરા અ-
ને ખીજ કેફ વિષે પક્કી ખાત્રી થયા વગર કદી રહેનાર નથી.

આવું પ્રધાન વીરશેનનું બોલવું શ્રવણ કરી પ્રતાપસિંહ
તેવો દાખલો નહિ બનવા વિષેનો મત જણાવી ચાલતો
થયો. અને તેને ગયા પછી પ્રધાને પોતાના મનની અભિ-
લાષા પાડવાના ઇરાદાથી તે નગરના જે દરવાજાઓના પ-
હોરેગીરો હતા તેઓને બોલાવી, પોને કરેલા વિચારો પ્રમાણે
યોગ્ય સૂચના આપી. અને તે પ્રમાણે ખરાબર વર્તવા સ-
ખત તાકીદ કરી. અને જે લૂકમને આશીર્વાદ થઈ તે પહે-
રેગીરો તે બાબતની પૂરી કખૂલાત આપી ચાલતા થયા.

મધ્યાહ્ન કાળનો વખત છે. અને વળી ઝિનાળાની ઝલ

હોવાથી ગરમી અત્યન્ત પડેછે. પશુ પક્ષી વગેરે પ્રાણીઓ
 ઝાડોનો છાયો ઝાડી સૂન્ય થઈ બેસાંછે. એવા રાતની અંદર
 ભૂખ તથા તરસથી મહાવેદના પામતો એક બાવો આવો
 ચડ્યો. અને પાણી તેમજ ફળ ફુલની તપાસ કરતાં મહે
 નત વૃથા ગઈ, અને કાંઈ પણ મળ્યું નહિ. તેથી એક ઊં-
 ચી ટેકરી પર ચડી ચોતરફ દૃષ્ટી કરી તો તેની 'નજરે
 વણુ માર્ગદ્વ દૂર એકજ નગર જોવામાં આવ્યું. તે સિવાય
 કાંઈ પણ ગામ યા નગર તેની દૃષ્ટીએ પડ્યું નહિ, તેથી
 તેણે તેજ નગર તરફ જવાનો વિચાર કરી, ટેકરી નીચે ઉ-
 તરી તે નગર તરફ જતા રસ્તાને પકડ્યો. અને તે ચાલતાં
 ચાલતાં અપોરપછીએ અજો તે નગરની નજદીક જઈ પહોંચ્યો.
 અને તે વખતે તેને એટલો હર્ષ પેદા થયો કે તેવો હર્ષ બીજા
 કાંઈપણ બાબતથી થવો મૂશ્કેલ હતો. સખ્ય કે તેવો તેને ક્ષુધા
 શાન્ત કરવાની આશ્વા બંધાએલ હતી. અને આ બાવો તે
 વખતે ક્ષુધાનો એટલો તાબેદાર થઈ ગયો હતો કે તેને ર-
 સ્તે ચાલતાં એવા તુરંગો ઉઠતા હતા કે:—મને ક્ષુધા લા-
 ગીછે તેથી હું કેટલો અહાર કરીશ, તેનું મારાથી માપ થ-
 ણ શકતું નથી. આવા વિચારોમાંને વિચારોમાં તે નગરના
 છેક દરવાજાની નજદીક આવો પહોંચ્યો. અને જેવો દરવા
 જાની અંદર દાખલ થવા જાયછે કે તેવોજ તે દરવાજાના
 પહોંરેગીરે હાંક મારી અટકાવ્યો. આ પહોંરેગીરેની દરવા-
 જાની અંદર દાખલ નહિ થવા વિષેની હાક સાંભળીને બા-
 વાનો ગુડાજીજીવી ગયો. અને તેનું શરીર કંપવા લાગ્યું.
 કારણ કે તેની ધારેલ મુસાદનો એકદમ અટકાવ થતાં, તેવી
 હાલતમાં તે બની જાય એ ધણું નવાઈ જેવું નથી.

પહેરેગીરોએ તેને આવી દાખલમાં જોઈ, ધીરજતાનાં વચનોથી તેને સાન્ત કરવા લાગ્યા. પણ આનોતો જીવ ક્યારે ગામમાં જઈ કે ક્ષુધા સાન્ત કરે. એવા વિચારોમાં લાગી રહ્યો હતો. તેથી આ પહેરેગીરોનાં વચનોએ તેના જીવ પર નહિ, જેવી અસર કરી. અને તે ઘણાજ કાલાવાલ, થી દરવાજાની અંદર દાખલ થવા તિથેલી અરજ ગુજરવા લાગ્યો. પણ પહેરેગીરોએ તેને સમજાવી કહ્યું કે આ દરવાજાની અંદર દાખલ થવા બાબતનો જે ઠરાવ આ વખતનો છે તે પ્રમાણે વર્તવાથી તમેને ઘણીજ ખુશી સાથે નગરમાં જવાની રજા આપવામાં આવશે, આવાં પહેરેગીરોનાં વચનો સાંભળી આશ્ચર્ય તેમજ ચિંતા સહીત તે બાવો બોલ્યો કે:—શી શરત છે ? તે મહેરબાનીથી બને કહ્યો. ત્યારે પહેરેગીરોએ તેને શરત વિષે ખુલાસો કર્યો કે અમારા ઉપરી તરફથી અમને એવું ફરમાન થયું છે કે આજ બપોર પછી જે કોઈ માણસ આ દરવાજામાંથી નગરમાં દાખલ થવા ઇચ્છે, તેને મદીરાપાન કરાવી પછી નગરમાં દાખલ કરવો. આવાં પહેરેગીરોનાં વચનો સાંભળી, તે બાબતનો કોઈ પણ ઉત્તર આપ્યા સિવાય ફક્ત એટલુંજ તે બાવો પૂછ્યું કે આ શહેરમાં દાખલ થવા માટે આ દરવાજા સિવાય બીજા દરવાજા છે કે નહિ ? પહેરેગીરોએ ઉત્તર આપ્યો કે આ સિવાય બીજા ઉપયોગમાં આવી શકે તેવા બે દરવાજા છે. તે સાંભળી તુરત તે બાવો બીજા કોઈ પેણ બોલ્યા વગર બીજા દરવાજા તરફ ચાલતો થયો. અને ત્યાં જોયો તે દરવાજામાં દાખલ થવા જાય છે કે ત્યાં પણ તુરત તે દરવાજાના પહેરેગીરે અટકાવ્યો. અને બોલ્યો કે

આજના ગપોરના ખાર બન્યા પછી જે કાંઈ આ દરવા-
જામાંથી થઈને નગરમાં દાખલ થાય, તેને હુકરનું ગોસ્ત
ખવરાસી પછી દાખલ કરવો. આ સાંભળી તે બાવાને આ-
ગળ ચાલવાની હાથ રહી નહિ. તેનું મન મૂળની આસ્યા
છોડી જવા લાગ્યું. તેમજ તેનું હૃદય છિન્નભિન્ન થઈ ગ-
યું. અને અંતે મોટો નિસાસો નાંખી તે બાપડો બાકી
રહેલ ત્રીજા દરવાજા તરફ ચાલતો થયો. અને ત્યાં પહોં-
ચવાની આગમજ રસ્તામાંજ તેના મનમાં એવા તુરંગો
હિંકવા લાગ્યા કે તેને હવે એકજ દરવાજે જવાનું રહ્યું હતું.
અને ત્યાં પણ આ દરવાજાઓની પેઠે ન પળાય એવી
સરત પાળવાનો કરાર હશે તો પછી શું કરવું ? બાવા વિ-
ચારોમાં લીન થતો તે કમનસીબ બાવો જેમ તેમ કરી
બાકી રહેલ દરવાજા પાસે જઈ પહોંચ્યો. અને દરવાજામાં
દાખલ થતાંજ એવી ધાસ્તી રહેતી હતી કે હમણાંજ પ-
હેરેગીર અટકાવશે. ખરેખાત થયું પણ તેમજ ! જેવો તે
જરાક દરવાજામાં દાખલ થયો કે તુરત તેને પહેરેગીરે બીજા
દરવાજાવાળાઓની માફક જતાં અટકાવ્યો. અને બોલ્યો કે
તમારે જો આ દરવાજાની અંદર થઈ નગરમાં જવું હોય તો
આ દરવાજાની સરત પ્રમાણે સામી બેઠેલ ચંડાળણી ર-
જસ્વલા સ્ત્રી સાથે સંભોગ કરી પછી જવું. આવાં આ હેવટ
ના દરવાજા વાળાનાં પણ વચનો સાંભળી તે બાવાનું હૃદય
એટલું ભૂરખાં આવ્યું કે દરવાજા વાળાને લેશપણ જવાનું
અપાઈ શકાયો નહિ. અને એકદમ મૂર્છાખાઈ પૃથ્વીપર
ઢળી પડ્યો. આ જોઈ પહેરેગીરે અત્યંત ગમરાયા કે આ
કેવો જુલમ ? બોલતાં બોલતાં આ માણસ એકદમ ઢળી

પડ્યો. એને આનું ને અહીંયાંજ મૃત્યુ થશે તો તે બાપત આપણને ધણીજ નુકશાન કરતા નીવડશે. આવો ડર તેઓને લાગતાં, જેઓને જે ઉપાય સૂઝ્યો, તેઓ તે ઉપાયથી તે બાવાની માવજત કરવા લાગ્યા. અને જેના પરિણામે તેને સુદ્ધી આવી. અને બેઠો યઈ ઇશ્વર પ્રત્યે ધણીજ દીલગીરી જણાવવા લાગ્યો કે મને એક તો ધણાજ કાળ સુધી મુદ્દલ બક્ષ મળ્યુંજ નથી અને બક્ષ મેળવવા વારતે અહીં આવ્યો, તો તારી અવકૃપાને લીધે મને બક્ષ આવી નહિ પળાય તેવી સરતોથી શહેરમાં દાખલ નહિ થવાથી નહિ મળ્યું. અફસોસ ! હવે મારી ક્ષુધા સાન્ત થાય તેવો કોઈ ઉપાય મારા હાથમાં રહ્યો નથી. તેમજ અલીથી ખીજાં ગામે પણ ધણાંજ છેટે આવ્યાંછે, જેથી ત્યાં પણ મારાથી પહોંચાય. એમ બનવું અશક્યછે. કેવાં મારાં કમનસીબ કે હું આવે ગામે આવી ચડ્યો, આમ અનેક વિચારો કરતો કરતો, પરમેશ્વર તરફ ધિક્કારની લાગણી દર્શાવતો તે દરવાજાથી થોડેક છેટે એક જાડ હતું ત્યાં જઈ બેઠો. અને વિચાર કરવા લાગ્યો જે હવે શું કરવું ? બૂખતો ધણીજ કકડીને લાગીછે, અને તે આ નગરમાં ગયા વગર સાન્ત થાય તેમ નથી. આવા અનેક વિચારો કરતાં કરતાં છેવટ તેણે એવો નિશ્ચય કર્યો કે:—પહેલાંનો દરવાજો કે જેમાંથી મદીરાપાન કરાવી પછી દાખલ થવા આપેછે; તે દરવાજામાં થઈ નગરમાં જવું; કારણ કે તે સિવાયના બે દરવાજામાં દાખલ થઈ નગરમાં જવાના જે કરારો છે, તે કરતાં આ દરવાજામાંથી જવું સારું.

કુમારે દોદી લઈ જતા આવા વિચારોમાં નહિ ફસવા

વસ્તે જાણે આગળનાં સુકૃત્ય સુચવતાં હોય નહિ જે આ વિચારને પરિણામે તું અત્યન્ત દુઃખને પ્રાપ્ત થઈશ. અને જે તેં કરેલી સુક્રમાણી તે ગુમાવીશ. માટે તારો જીવ જતાં પણ સત્ય છોડવામાં સાર નથી. માટે ચેત, ચેત, ચેત, તુ તારો કંઈ પણ ક્રમાણીની કયાંધને લીધે અહીં જસડાઈ આવ્યો છે. અને તેથી તેમાં નહિ ફસવામાંજ સાર સમજ; આવો તેના અંતઃકરણમાં એક નવો ઉભરો ઉત્પન્ન થયો ખરો, પણ તેને એટલી ક્ષુધા લાગી હતી કે તેના વિચારોપર તે નવિન ઉભરે કંઈપણ અસર કરી નહિ. અને તેથી તુરત ત્યાંથી ઉડી પેલા મદીરાપાનવાળા દરવાજા બહાર ચાલ્યો થયો. અને ત્યાં જલાંજવેંત કિરતારની કુમેરબાનીથી એવીજ કુમુદિ ઉત્પન્ન થઈ કે તે દરવાજા પરના પહેરેગીરોએ કહ્યું કે તમારો જે પ્રમાણે આ દરવાજાની અંદર દાખલ થવા વિષેનો કરાર છે તે પ્રમાણે હું વર્તવાને તૈયાર છું;

જુઓ ? જે જાવો આવી અધમ ચીજનું પાન નહિ કરવા બીજા લોકોને ઉપદેશ કરતો, તેજ જાવો ક્ષણિક ક્ષુધાને વશ થઈ તેવી નષ્ટ ચીજનું પાન કરવાને તત્પર થયો છે. પણ કાંઈ વધારે અફસોસ કરવાનું કારણ નથી. સખજ કે ચોર લોકો પોતાનું પૂરતું ગુજરાન નહિ ચાલવાથી કાંઈપણ પૈસાદાર મનુષ્યના ઘરમાંથી ચોરી કરવાને યા તો કાંઈપણ એવો મનુષ્ય ક્યાંપણ સપાટામાં આવી જાય તો જનની મૂરી નીંખી પોતાની ક્ષુધા સંતોષ કરવાના ઉપાયો લેવામાં ચુકતા નથી. વળી એવું પણ સાંભળવામાં આવ્યું છે કે—કંઈપણ ખાવાનું નહિ મળતાં માથાગે!

પોતાનાં નાનાં કુમળાં ફરજંદાનો વધ કરી પોતાની કુષા સાન્ત કરેછે. અહા ! કેવો રાક્ષસી વખત ! ! !

આવાં આવાં દુષ્કૃત્યો પોતાને ખાવાનું નહિ મળવાથી ધણાઓ કરેછે. તો આ જોગી પોતાની કુષા સાન્ત કરવા વાસ્તે મદીરાનું પાન કરે તેમાં નવાઈ શું ?

પેલા ખાવાના કરાર પાળવાનાં, વચનો સાંભળી પહેરે-ગીરોએ તે ખાવાની આગળ એક મદીરાનો સીસો હાજર કર્યો. જે તે જોતજોતામાં ગટગટાવી ગયો. અને થોડીજ વારમાં તેનું મગજ ભમવા લાગ્યું. અને વળી તે દુષ્ટ ચી-જને લીધે તેને અનેક મહા નષ્ટ વચારો પણ સારા દી-સવા લાગ્યા. ખેલવાની તથા પોતે ક્યાં જોઈ છે તેની સુદ્ધી રહી નહિ. તેમજ હાથોથી ઘેલા માથુસની માફક અનેક તરેહના ચાળા કરવા લાગ્યો.

પ્રિય વાંચનાર આ વાત વાંચતાં વાંચતાં તમારું મન અનેક તુરંગોમાં ઘેરાયલું હશે જે આ વાત આગળની વાતનું અનુસંધાન કેમ થશે ? તેમજ આ નગર ને નાકે તે નગરના અમલદારે આવો બંદોબસ્ત શા વાસ્તે કર્યો હશે ? વિગેરે વિગેરે તુરંગોને સાન્ત કરનાર ખુલાપણાશ-પી ઔપધી તૈયાર છે. અને જે તુરંગોને આરામ કરવા વાસ્તે નીચેનું વાંચવું શરૂ કરો.

આમાં જે મોઘમ નગરનું નામ આપવામાં આવ્યું છે, તે આપણે આગળ વાંચી ગયા તેજ મનોત્સાહી નગર હતું. અને તેવા બંદોબસ્તનો કરનાર જે અમલદાર, તે વીરશે-ન પ્રધાનજ હતો. અને દરવાજાપર આવો પકકો બંદોબ-સ્ત કરવાનો મુખ્ય હેતુ આગળ ચીતરેલ કુમાર્ગે ચઢતા

પ્રતાપસિંહને સુમાર્ગે આજીવાનો હતો.

હવે આપણે ફરી તે બાવાની હાલત તપાસીએ. તે બાવાને મદીરાના પ્રતાપથી અતિષે કેફ ચડવાથી જે ચાળા કરવા લાગ્યો. તે પોતાના પ્રધાન વીરસેનને બહાર કરવા વાસ્તે એક પહોરેગીર દોડ્યો. અને ત્યાં જઈ તમામ હકીકત પ્રધાન વીરસેનને નીવેદન કરી. પ્રધાન વીરસેને આ હકીકત સાંભળી પોતે રચેલ જાળમાં એક દૈવયોગે આવો. જ કસાઈ જવાથી પોતાના મનની મુરાદ પાર પડી જાણી, તુરત પ્રતાપસિંહની સાથે તેડીને તે તમાસો જોવાને તે પહોરેગીર સાથેજ ત્યાં જવા સાડ ચાલતો થયો. અને ત્યાં જઈ પોતાને તે આવો નિહાળી ન શકે, તેમજ વળી પોતે તે બાવાને બરાબર નિહાળી શકે, તેવી જગોએ જઈને તે પ્રધાન બેઠો.

ત્યાર બાદ પહોરેગીરોએ પ્રધાન વીરસેને આગળ સમજીત આપ્યા પ્રમાણે તે જ્યારે અત્યંત કેફના નિશામાં ચક્રચુર થયો, ત્યારે તેની આગળ રાંધી તૈયાર કરેલું માંસનું વાસણ હાજર કર્યું. જે જોઈ પેલો આવો અત્યંત હર્ષ-ભેર તે બાબત કંઈપણ પડપૂછ કર્યા વગર ખાવા લાગ્યો. અને જ્યારે ખાઈને તૃપ્ત થયો ત્યારે જોવો તે ઉંચી દ્રષ્ટી કરવા જાય છે કે તેની નજરે પોતાની નજદીક એક સ્ત્રી દીઠામાં આવી. આ સ્ત્રી તે કાણ? અહીંયાં કેમ આવી? આવા પ્રશ્ન પ્રિય વાંચનાર તારા હૃદયમાં થવા જોઈએ. અને જોઈને ઉત્તર એટલોજ કે :—પેલા પહોરેગીરોએ આગળથી તેમજ રજસ્વલા સ્ત્રીને તે બાવાની પાસે રાખી જતા રહ્યા હતા. અને તે આવે આ સ્ત્રીને જોઈ તેવોજ

મદીરા તેમજ માંસના પ્રયજ્ઞથી તેને સત્વર કામ ઉત્પન્ન થયો. અને જે કામના જોરે તેના મનનું આકર્ષણ તે સ્ત્રીની સાથે સંભોગ કરવામાં થયું. અને જેનાં પરિણામે કાંઈપણ વિચાર કર્યા વગર તે સ્ત્રીની સાથે તેણે સંભોગ કર્યો; આમ આ એક પછી એક કેફની ઘેનમાં પેલા બાવો જે નષ્ટ કર્મ કરતો હતો, તે બનાવેલું વર્ણન પ્રધાન વીરસેન પેલા કૂકદે કસાએલ પ્રતાપસિંહને ધણા વર્ણનની સાથે જણાવતો આવતો હતો.

વખત ધણો વિનીત થઈ જવાથી હવે પેલા બાવાને ચડેલ નિશો જેમ જેમ હલકો પડતો ગયો, તેમ તેમ તેણે કેફના ઘેનમાં કરેલ દુષ્કૃત્યો ધડીકમાં સ્વપ્ન જેવાં અને ધડીકમાં ખરાં દીસવા લાગ્યાં. અને થોડો વખત ગયો કે પેલા કમનસીબ બાવાનો નિશો તદ્દન ઉતરી ગયો. અને હવે પ્રધાન વીરસેન પ્રતાપસિંહ તરફ દ્રષ્ટી કરી બોલ્યો કે જીઓ, તમોએ આગળ જે વાત “કોઈકાળે કેફ કરવાથી દુષ્કૃત્ય બનતુંજ નથી” આમ ઉચારી હતી, તે આજ કેવી ખોટી પડી છે ? આ જોગીએ જે કેફને સ્વીકારી નહિ હોત તો આવાં દુષ્કૃત્યો કદી પણ જીવ જતાં સુધી તે કરત નહિ. આવી અનેક વાતો પોતાના ઉપર બે જણાઓને કરતાં સાંભળી, પોતે કેફ કરવાથી કરેલ દુષ્કૃત્યોનું ખરાખર ભાન થયું. અને જેથી તે કલ્પાંત કરવા લાગ્યો.

સીતાજીના મહિનાનો રાગ.

અરે ઇશ્વર આવો કાપ, મુજ પર શો કર્યો;
અતી અવળી કૃપા એ ઇશ, જોગી વેષ તેં હર્યો.
ભજતો આવે હે ભગવાન, ભક્તિ તુજ તથી;

છતાં બોલ્યો મારો અવતાર, સૂણુ સાચા ધણી.
 કર્યો કાળો ક્રુધાએ કેર, નરકે નાંખીયો,
 જોગીમાંથી ખરેખર બાઈ, બ્રહ્મ ભોગી થયો.
 નહી કરવા તણે જે અહાર, તે કેરે કર્યો,
 કરી બ્રહ્મ ત્રીઆનો સંગ, અતી નીચ હું થયો.

સૈયર દુખ શું દાખવું. એ રાગ.

હાય હરિ હવે શું કરું, મન અતિષે મુંઝાય,
 બ્રહ્મ થયો ભાંતે બહુ, હવે હરિ શું થાય. હાય૦
 ભારી ભવ દરિયા વિષે, મુજ મનરૂપી વાણુ,*
 ચરણુ તણું પદ ગામવા, આશર્થો હાંક્યું જાણુ. હાય૦
 મુજ પાસે શક્તિ હતી, નહિ ચૂકવવા નૂર,
 જે કારણુ કપતાનને, અતિષે ચડ્યું સૂર. હાય૦
 કાલા વાલાથી કર્યો, બે દૌનનોજ કરાર;
 પણ દિન ત્રણ વીતી ગયા, નૂર ન ચૂક્યું સાર. હાય૦
 કપતાને ક્રોધજ કરી, અવળું હાંક્યું વાણુ,
 જે રરતે તે વાણુને, અતિષે પોચી હાણુ. હાય૦
 ક્રોધ તણા આવેશમાં, અતિષે બનીયો અંધ,
 દીઠો નહિ આડો પડ્યો, મગર રચીને ફંદ. હાય૦
 બડાક દધને ભૂટક્યું, વાણુ મગરની સાથ,
 જે કારણુથી આ દુખે, પડ્યો કહું છું નાથ. હાય૦
 દુઃખદારણુ દરિયા વિષે, શા અપરાધે ઇશ,
 પ્રીત ઉતારી નાંખીયો, હવે કેમ બચીશ. હાય૦

આ વગેરે અત્યંત પેલા બ્રહ્મ બાવાનું કલ્પાંત સાંભળી પેલા પ્રતાપસિંહને રૂપીઆમાં ચાર આના કેફ નહિ કરવા વિષેની ખાત્રી થઈ. અને તેથી પોતાના પ્રધાન વીરસેન પ્રતી તે પ્રતાપસિંહ બોલ્યો જે આપે મારી પાસે અગાઉ કેફ નહિ કરવા બાબત વાતચીત કરેલ, તે આજે બરાબર ખરી પડી છે. અને તેથી મેં જે લોકાની સંગત પકડી છે, તે છોડી દેવાની સાથે કેફ પણ નહિ કરવા બાબત પક્કો નિશ્ચય કરું છું. આવાં વચનો તે પ્રતાપસિંહનાં સાંભળી, પ્રધાન વીરસેન ધણોજ આનંદ પામ્યો. અને બોલ્યો જે તમારા ચિતનું આકર્ષણ આવા રૂડા વિચારોપર દોરાએલું જોઈ, હું ધણોજ અત્યાનંદને પ્રાપ્ત થયો છું. તેમજ આપણી રૈયત પણ અતિ હાંપત બનશે. અને હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે તમે જેમ જેમ કેફ નહિ કરવાના દીર્ઘ વિચારો કરશો, તેમ તેમ તમે તે કેફમાં કટલાં આ બનાવથી પણ ખીજાં મહા બચંકર દુખો સમાએલ છે, તે વિષેની પૂરતી માહિતી મળશે. આવી આવી વાતો કરવામાં પ્રતાપસિંહ તેમજ પ્રધાન વીરસેનનું ચિત્ત લાગ્યું હતું, તે અરસામાં પેલો બ્રહ્મ બાવો અતી સરમોદો બની જવાથી જતો રહ્યો. થોડીવાર પછી જેવો પ્રધાન વીરસેન પેલો બાવો જ્યાં બેઠો હતો, તે તરફ જુએ છે તો તેને ત્યાં દીઠો નહિ, જેથી સિપાઈ મારફતે તેની આજુ બાજુએ બોળ કઢાવી તો ક્યાં પણ પતો લાગ્યો નહિ. પછી પ્રતાપસિંહ સહિત વીરસેન પ્રધાન પોતાની બેઠક તરફ ચાલતો થયો. અને થોડીવારમાં બંને જણા ત્યાં જઈ વીરસેન પ્રધાને પ્રતાપસિંહને યોગ્ય આસનપર બેસાડી, રાજ્યાભિ-

બેક ક્યારે કરાવવો ? જે વિષેના વિચાર કરતા લાગ્યો. અને તે બાબતની પૂર્ણ તપાસ કરાવતાં આવતી કાલનોજ દિવસ નક્કી ઠયો. અને જેથી તે રાજ્યાભિષેકની પૂર્ણ હકીકત પ્રતાપસિંહને સમજાવી અને જે પ્રતાપસિંહ ધ્યાનમાં લઈ ચાલતો થયો.

પ્રતાપસિંહના વિદાય થવા પછી તમ.મ ત્યાંના સદ્ગૃહસ્થોને પોતાની હજુર બોલાવી, આ સુબ કાર્યના સમાચાર પ્રધાને કહી સંભળાવ્યા. જે બાબતમાં તે સદ્ગૃહસ્થોની નાખુશી પણાની લાગણીને ઠંડી કરવા વાસ્તે પ્રધાન વીરસેને યોગ્ય વિવેચન કરી, તથા પોતે કેવા ઈલાજેથી પ્રતાપસિંહને સુરસ્તે ચડાવ્યો, જે બાબતની પૂર્ણ હકીકત પણ તેઓને કહી સમજાવી. જે સાંભળી જનોની વૃત્તી સાન્તીને પ્રાપ્ત થઈ. અને ત્યારબાદ બીજી બાબતો વિષે થોડી બહુ ચર્ચા થયા પછી, તે સદ્ગૃહસ્થો પ્રધાન પાસેથી રાજ માગી વિદાય થયા. અને તેઓના વિદાય થવા પછી રાજ્યાભિષેક કરવામાં જોઈતી સામગ્રીની તૈયારી કરવામાં પ્રધાને ચિત્ત લગાડ્યું.

“પ્રતાપસિંહને આવતી કાલે રાજ્ય ગાદીપર બેસાડવામાં આવશે” આવી ખબર તે નગરમાં તમામ ઠેકાણે ફરી વળી, જેથી તે પ્રતાપસિંહના અસલના સોબતીઓ અત્યંત ખુશીને પ્રાપ્ત થયા. અને તેઓના મનમાં આટલું વળી વધારે અભીમાન આવવા લાગ્યું જે હવેથી આપણને કોઈ પણ આર્કુ ઉતરનાર નથી. સમગ્ર કે આગળ આપણને પ્રધાનના તરફથી કેટલીએક જાતની અડચણો પહોંચતી હતી અને તે બખતે પણ આપણને આપણો પ્રતાપસિંહ મહારા-

જ સહાયતા કરતો હતો. અને હવે તો આપણને પૂછનારે પણ કોણ છે ? આવા આવા વિચારોમાં તેઓ ધણાજ હર્ષધેલા બની જઈ, પ્રતાપસિંહને અત્યંત પ્યારા થવા માટે આ બાબતની વધામણી આપવા તેઓ પ્રતાપસિંહની પાસે ગયા. અને ત્યાં જઈ પ્રતાપસિંહની પાસે ધણીજ ખુશ ખબરો દર્શાવવા લાગ્યા. પ્રતાપસિંહે તેઓને માન આપી કહ્યું કે તમે મારા પ્રાણપ્યારા દોસ્ત છો. અને તમેને હું મરતાં સુધી પણ તરછોડવાનો નથી. પણ દીલગીરી સાથે હમણાં મને દર્શાવવું જોઈએ છીએ કે આપણે સર્વ જણોએ મળીને જે પ્રધાન પાસેથી રાજ્યની લગામ ખેંચી લેવી, એવો જે નિશ્ચય કર્યો હતો, તે ઇશ્વરની મહેરબાનીથી તે વીશે તે પ્રધાને પોતેજ મને રાજ્ય ગાદી આપવા વાત દરશાવી છે. અને તેથી તે પ્રધાનને આપ દોસ્તોની મિત્રતા તજી દેવી, એમ વચન આપ્યું છે. માટે રાજ્યની લગામ હાથ કરવા સુધી, તમારી થોડી મુદત મને સંગત તજવી પડશે. જે બાબત આપ માફ કરશો, એવી ઉમેદ છે, ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ બાબતોથી પોતાની પ્રાણુથી પણ અધિક મંડળીને વાકેફ કરી, વિદાય કરી.

બીજે દિને થોડોજ દિવસ ચઢતાં પહેલાં વીરસેન પ્રધાને તમામ તૈયારી રાજ્યાભિષેકની કરાવી, રાજ્યદરબારમાં હાજર થયો. અને ત્યાં થોડોજ વખત થયા બાદ નગરના ધણાખરા સદ્ગૃહસ્થોથી રાજ્ય દરબારની કચેરી અત્યુન્ત સુશોભિત બમકાથી સંપૂર્ણ ભરાઈ રહી, આ 'પ્રસંગે' કુલાક જનો અતી ભિમંગથી પોતાનાં ફરજદારને કીમતી દાગીનાઓ તથા ઉમદા પટકૂલો પહેરાવી. તેમજ પોતે પણ

સારા ઠાઠથી બેઠા હતા. અને થોડો વખત થયો કે પ્રતાપસિંહ સુખ મહુર્ત પ્રમાણે પ્રધાનના કલ્યાથી રાજ્ય કચેરીમાં આવ્યો, અને જે આવતાં વેંતજ કચેરીમાં બેઠેલા સદ્ગૃહસ્થોએ પુષ્પોતું વર્ષાદ તેમજ હુરેરના પોકારથી રાજ્યદરબાર ગળવી મૂક્યું. અને ચાર બાદ ચાલતા રીવાજ પ્રમાણે વિપ્રોએ યથા ઉચિત ક્રિયા કરાવી, રાજ્યાસનપર બેસાડી તીલક કર્યું. પછી એક વિદ્વાન જને સમયને અનુકૂળ પડતું અતી ચમત્કારીક ભાષણ કર્યું. જેના અંતમાં “વિશ્વ હાલના મહારાજને એઓના પીતા જેવા અમૂલ્ય સદ્ગુણો બધા” આવાં વચનો ભાષણ કરતાનાં સભામંડળે સાંભતાંજ હ્રમામ મંડળે ઘણીજ તાળીઓથી પોતાની ખુશાલી જાહેર કરી. ચાર બાદ સદ્ગૃહસ્થો તરફથી પોતાના આ નવા રાજને અનેક તરફની બેટો ધરવામાં આવી અને તે પછી ભાટ ચારણો અને બ્રાહ્મણો વગેરે જનોને દાન અપાયા પછી સર્વને પાન પીડાં અપાયાં, અને આ પ્રસંગે જ્યારે રાજા ખુદને બોલવાની જરૂર જણાતી, ચારે પ્રધાન તેના બદલામાં યોગ્ય ઉત્તર વાળતો હતો.

જેવી પોતાની સંગત તેવી રીતી તથા પહેરવેશ તે પ્રતાપસિંહને દુષ્ટ જનોના જેવોજ સજી જણતો હતો. તેથી આ વખતે પહેરેલા પહેરવેશ, તેમજ આભૂષણો, તેને બેઠતી રીતી પ્રમાણે સજી નહિ જણતું તે ઘણાજ બેડોજી ભાગતો હતો.

દાહરો.

રાજ્ય રીત શું જણાશે, જેને દુષ્ટનો સંગ;

રીતીથી વસ્ત્રો સજે, સંગ પ્રમાણે અંગ.

વળી બંધે ને આભૂપણો તથા પટકૂળો અમૂલ્ય હોય તો પશુ-
દેહ હરો.

ગુણ વિણ કહું આભૂપણો, ફેંકો મોટે કૂપ,
સળે સુગુણ આભૂપણો, જે શોભેજ અનુપ.

થોડો વખત થયા બાદ કચેરી ખરખાસ થવાનો વખત
થતાં સર્વ લોકો આ નવા રાજની. અભિવૃદ્ધિ ઈચ્છી, પૂર્ણ
ભાવથી સન્નિધિ કરી આસતા થયા.

પ્રિય વાંચનાર! રાજ્યાભિષેક થઈ રહ્યા પછી પણ થોડા
દહાડાંતો પેન્નો પ્રતાપસિંહ, પ્રધાનની આજ્ઞા અનુસાર વરતતો.
જોઈને પ્રધાનને પ્રતાપસિંહ આગળ જતાં સારો નીવડશે.
એવી આશા બંધાઈ. અને આ પ્રતાપસિંહ સારો નીવડ-
વાથી તેના પીતા રણજીતસિંહના હાથતળે જેવી પ્રજા સુ-
ખ સાન્તીથી દિવસ ગુજારતી હતી, તેવીજ રીતે હવે પણ
સુખ સાન્તીથી દિવસ નીર્ગમને કરશે. આવા અનેક નવીન
ઉભરાઓ તે પ્રધાનના ચિત્તમાં આવવા લાગ્યા. પણ અક-
સોસ કે થોડી મુદતમાં તે પ્રધાનનું કાલેરાના રોગથી મૃત્યુ
થયું. અને જેથી હજી તો રણજીતસિંહના મૃત્યુનો કારી
ધા રૈયતને રૂઝો નહિ હતો, તેવામાં તો વળી આવો બી
જો ખેડુકા યુક્ત બનાવ બનવાથી રૈયત કેટલી ગમગીનીને
પ્રાપ્ત થઈ હશે? અને કેટલું કલ્પાંત કયું હશે? તેનો ખ્યા
લ પ્રિય વાંચનારનેજ સોંપું છું.

પ્રધાનનું મૃત્યુ થવાથી રૈયત જ્યારે ધણીજ શોકાતુર, દિ-
સફાઈ હતી, તે અરસામાં આ પ્રતાપસિંહના મૃત્યુને ખુ-
શાલીની ધામધુમ કરવા લાગ્યા. કારણ કે તેઓના મનની
ધારણા આ પ્રતાપસિંહનું મૃત્યુ થવાથી પાર પડી.

આ નગરમાં જે સારા સારા જનો હતા, તેઓએ તો ધારી લીધું કે:—વજીરે ગણીજ મહેનતથી પ્રતાપસિંહને સુધારી કાંઈક ઠેકાણે આણ્યો હતો, પણ તેના તથા આ નગરના કુમારો વજીરનું આમ એકાએક ઓચિંતું મૃત્યુ થયું, જેથી હવે પ્રતાપસિંહ પેતાની અસલી ચાલ, પકડે એ નિશંકય વાર્તા છે. અને જેથી હવે ઘણીજ સંભાળથી ચાલવાનો વખત આવ્યો છે અને નગરમાં પ્રતાપસિંહના દુષ્ટ દોસ્તો જ્યાં જોઈએ ત્યાં ફરીથી આજથીજ ભારે તો ક્ષાન મચાવી રહ્યા છે. કાંઈને મારશે, તો કાંઈને ગાળે ભાંડશે. કાંઈનું માલ પરાણે લેશે તો કાંઈનું માલ ચોરી કરી પચાવી પાડશે. વળી—

મનહર છંદ.

મદીરાનું પાન કરી મદમાં તે મસ્ત ફરે,
ખરી ખાંતે ખૂંચ ફરી મહા સુખ માણે છે.
નાંખી શીર માંહે હાથ ઘડી ઘડી ભીડે બાથ,
એવો નફ્ટોનો સાથ ખીક નવ આણે છે.
વાઝો વિચિત્ર બોલે ગ્રહસ્થ ન ગણે તોલે,
દારા જતાં એજ બોલે જેમાં સુખ જાણે છે.
દેખાડી પૂરો દમામ ઝુટે છે ખીજના દામ,
આખો દીન એજ કામ રાજ તે વખાણે છે.

આવી આવી અનેક તરેહની ગેરવર્તણૂકથી તે નફ્ટ લો-
કા વર્તે છે. છતાં કોઈ પણ એવો શાણો અમલદાર આ
નગરમાં મળી આવતો નથી, કે જે રાજને સમજાવી આ
દુષ્કૃત્ય કરતાં અટકાવે.

હવે આપણે પેલા પ્રતાપસિંહની હાલત તપાસીએ. તેણે
તો પ્રધાને આપેલ અમૂલ્ય તમનોન્મી શીખામણ વીસારેજ
મૂકી દીધી. અને પોતાની અસલ મંડળીનો ફરીથી જમાવ
કરવા લાગ્યો. અને અનેક તરેહના નિશાઓ તેમજ ખીજ
કેફનો પાયો ચાલતો. ક્યો અને દિનપ્રતિદિન તે કેફના
નશામાં તેમાં વળી મદીરા પાનમાં એટલો લીન થઈ
ગયો કે કાંઈ કહેવાની વાત નહિ. કોઈ માણસ રાજ પાસે
ઈન્સાફની લાલસાથી જાય, તો તેને ઈન્સાફ મળવાને બ-
દલે ઉલટી પોતાની આંખમાં નુકશાની પહોંચવા જેવું થતું
હતું તેથી પડતું દુખ સહન કરી ધરેજાનામાના થઈ બેસો
રહેવું બહેતર. એમ માનતા હતા.

આ પ્રતાપસિંહને પેલા દુષ્ટ લોકોએ મદીરાની એટલી
આદત પડાવી હતી કે તેને થોડો વખત પણ તે કેફ વિ-
ના ચાલતું નહિ. અને આથી તે પ્રતાપસિંહનું શરીર ઘણું
નાકાવત, નિસ્તેજ અને બેડોળ બની ગયું. આંખો તો જ
ણે લાલ થઈ સૂઝી આવી હોય નહિ, એવી દીસતી હતી.
અને ઘડી ઘડીમાં કેફના નિશાથી મીંચાઈ જતી હતી. અને
જે આંખો પાછી ઉઘાડવી પેલા પ્રતાપસિંહને એક મોટી
મહેનત કરતા થઈ પડતી હતી. તેનું શરીર જેઈને હરકોઈ
માણસના મનમાં એમજ આવતું હતું જે આ રાજ લાંબી
આયુષ ભોગવે એ અસંભવિત છે. વળી તે પ્રતાપસિંહની

ઠયેરીમાંના માણસો, કહો કે હરામી લોકો કોઈ પણ વિ-
ષય પર પ્રતાપસિંહ આગળ વાત કરતા તો “હા તે-નમો-
-કહો-છો-તેમ-જહ-” આટલું બોલતાં તેની જુબાન પણ
ધ્યાન નહિ રહેવાથી બંધ થઈ જવાથી, પાછું તે વાક્ય પૂરું
થવું, એ તો મહા મૂશીબત ભરેલી બીના હતી.

આવી આવી વર્તણૂકથી નગરમાં અત્યંત અંધાધૂંધી ચા-
લવા લાગી. અને “બળિયાના બે ભાગ” આ કહેણી પ્ર-
ણે લુચ્ચા લફંગા લોકો પોતાના કર્તવ્યમાં ફાવવા લાગ્યા.
તેમજ વળી બીજાં ગામોના તેવાજ હરામી લોકો આવી
આ નગરમાં રહેવા લાગ્યા.

આખર પાપનો જડો ભરાઈ આવ્યો કહેવત પ્રમાણે “અ-
ધમ અઢી દહાડા” (થોડી મુદત) રહે છે. હવે પ્રતાપસિં-
હને પોતાના આચરણોની શીક્ષા ભોગવવાનો વખત આવ્યો.
જ્યાં ન્યાય, નિયમ તેનીતી સચવાતાં નથી, ત્યાં તાત્કાલ
વિનાશ દર્શન દે છે.

તે પ્રતાપસિંહના દોસ્તોને જ્યારે કાંઈ પણ કર્તવ્ય કર-
વાનું હોય, ત્યારે સર્વ જણાઓ એક ઠેકાણે ભેળા થઈ, તે
વાતનો નિર્ણય કરતા. અને જે પ્રમાણે એક વખતે પણ તે-
વાં દુષ્કૃત્યના વિચારોમાં, તે દુષ્ટ મંડળ ગુંથાએલ હતું અ-
ને તે વિચારો એવા તો નષ્ટ હતા કે તે જો કાષ્ઠપણ મહાવીર
નર સાંભળે તો તેઓનું એકાએક તરવાથી શિરચ્છેદન કરવા
વિના કદી રહે નહિ. અને મારે આ જગોએ કહેવાની જ-
ર છે કે તે પ્રતાપસિંહને તે દુષ્ટ લોકોએ એવી ઉશ્કેરણી
આપી ભૂલાવે ખવરાવ્યો હતો કે, જે કારણથી “નહિ
પરણું” આમ તે પ્રતાપસિંહ નકી કરી બેઠો હતો. જેથી

આ બાબતે તેનાં ઘણાં સ્નેહીઓએ પરણવાની સમજાવતાં
 આપ્યાં છતાં તેણે તેમ કરવાની ઉપર પ્રમાણે દુષ્ટ લોકોની
 ઉશ્કેરણીથી ખોખી ના પાડી હતી, અને દુષ્ટ લોકોનો તે
 પ્રતાપસિંહને “નહિ પરણવું” આવી સમજૂતી આપવામાં
 એવો લાભ સમાજેલ હતો કે તે પ્રતાપસિંહ આથી વ્ય-
 ભીચારીના વ્યસનમાં લપટાયાથી, તે હમેશને માટે આપ-
 ò. તાબેદાર થઈ રહેશે અને જે કારણથી તેઓએ તે
 નગરના નગરશેઠની પુત્રીની સાથે પ્રતાપસિંહને હાલ પ્યા-
 રમાં નંખાવવા ઇચ્છતા હતા. અને તેમ થવા વારતે તે
 લોકો અનેક તરેહની તજવીજ કરતા હતા. અને જેની ખ-
 બર તે નગરશેઠને પડ્યાથી, તે નગરશેઠ અને તે હરામી લોકો
 વચ્ચે મોટી બોલાચાલી થઈ હતી. અને જે કારણથી તે
 નગરશેઠને પૂર્ણ શીક્ષા તે પ્રતાપસિંહને હસ્તેથીજ કરાવવી,
 આમ તેઓ જે આગળથી જણાવ્યા પ્રમાણે દુષ્ટ વિચારો
 કરતા હતા, તેમાંથી આપણ એક વિચાર હતો. અને આ
 વિચાર તથા ખીજ અનેક એવા વિચારો ક્યા બાદ તેઓ-
 માંથી એક જણ બોલ્યો કે—

મનહર હંદ:

હાઈ સાર આંબ્યું આજ જેથી મોજ થશે સારો,
 માટે પ્યારા ભાઈ મારા રાજ પાસે જઈશું;
 સારી ખુબી થશે પ્યારા માટેજ શું આજ નક્કી,
 પીને પીવરાવી પછી સેજ સુખ લઈશું.
 ખાલી હાથે સારો મોજ થાય છે જે રોજ રોજ,
 એવી ખુબી મૂકીને શું ધરે બેંસી રહીશું ?
 દૂલો જે કેવાય પ્યારો આપણો પ્રતાપસિંહ,
 તેને ખબ પાઈ આજ નહીં

આ પ્રમાણે તે દુષ્ટ લોકો રાજ પાસે જવાને નીકળ્યા.
તે લાં જઈ પહોંચતાં પ્રતાપસિંહ પોતાની વહાલી મંડળીને
આવકાર આપી બોલ્યો કે:—

મનહર છંદ.

કેમ પ્યારા આજે મોડું થયું કાંઈ કામ હતું,
તમે વિના મને આજ એન નહિ પડતું;
વીરશેન જહાં સુધી હતો માહરો પ્રધાન,
તહાં સુધી મન માન્યું સુખ નહિ પડતું,
છશે તેને આણ્યો કાળ મન માન્યું થયું તેથી,
તેના કાળ થકી જોઉં નસીબ ઉઘડતું;
મને હવે કેવા વાળો કાંઈ નથી રાજ્યમાંહે,
જેથી મેજ થકી દારૂ પીસું રોજ ચડતું.

—

આમ ધણીએક ચરચા થયા પછી તેઓએ મદીરા પી-
વાનું શરૂ કર્યું. અને જે વખતે એકબીજાને મદીરા અપા-
તી હતી તે વખતે એક જણ બોલ્યો કે—

મનહર છંદ.

લેજે મમ પ્રાણ પ્યારા પ્યાલો મમ હાથ તણો,
નારે ભાઈ નારે હવે મનતો મુંઝાય છે;
એમ કદી હોય ભાઈ અમૃત સરીખુ દારૂ,
લેશો નહિ તો પરાણે દેવા મન થાય છે;
લ્યોને એક પ્યાલો સારો ભરેલો નથી તે બહુ,
નહી તો પ્રતાપસિંહ મનથી ખીજાય છે;
ઝાટે મારા પ્યારા તમે માનોને મહારી વાત,
પીલ્યો એક પ્યાલો આલ્યો મનતો રીઝાય છે.

આમ અત્યંત એકખીજને મદીરા દધ રહ્યા પછી થોડીવારમાં તેઓ તમામને એટલો નિશો ચડ્યો કે જે જ્યાં તે ત્યાં, મરતાના થઇને બેઠા. અને તેઓનાં મોઢાં તો જન-જો કાઢએ માર મારીને ખરાબ સ્થિતિમાં કરી મેલ્યાં હોય નહિ, તેવાં દીસતાં હતાં. ધડીક પોતાનું વસ્ત્ર ફાડે, તો ધડીક ખીજનું વસ્ત્ર ખેંચે. આમ ગાંડા માણસની માફક એક નહિ, પણ તમામ જણાઓ પોતપોતાના મનમાં ઉઠતા તુરંગો પ્રમાણે ચાળા કરતા હતા. અને આમ કરતાં જો એકખીજમાં બોલા ચાલી વધી પડી તો, જોઇલો મળ, એ તો આંખ આવે તોએ સરખી, નાક આવે તોએ સરખું અને ખીજું અંગ આવે તોએ સરખું. લાતો અને હાથની મૂઠીઓનો પ્રહાર એટલો થાય કે—જેના પર તેવો ડુશી કાપ થતો તેના માણસને છસાત મહીનાનું બથું પૂર્ણ રીતીથી મળતું હતું. અને આ વખતનો અનેક ચાળાઓનો તે દારૂડીઆ લોકોનો દેખાવ તો એક ખરેખર ફાટો-ગ્રાફ કરવા જેવો બનતો. અને તે ફાટોગ્રાફ તેઓનો જ્યારે નિશો ઉતરે ત્યારે દેખાડ્યો હોય તો ખરેખર તેઓને બાન આવવા વિના કદી પણ રહે નહિ.

આમ ઘણીએક તે લોકોએ ધોંગામસ્તી કર્યા પછી, તેઓમાંથી જ્યારે એકાદમે જણનો કેફ ઉતર્યો, ત્યારે આગળ જે તે દુષ્ટ, રાજ્યદ્રોહી લોકોએ કરેલ વિચારો જે નગરશેઠની સાથે વેર વાળવાના, તે વાતનો હાલ લાગુ આવેલો જોઇ, પ્રતાપસિંહની પાસે એકજગુજી જઈને જાણે સેજ વાત ઉચારતો હોય નહિ, તેમ પ્રતાપસિંહ સાંભળે તેવી રીતે બોલ્યો કે આ મનોત્સાહી નગરીને જે-

વો શ્રેષ્ઠ રાજા જોઈએ તેવોજ હાથ મળેલ છે. પણ મહારાજા રૈયતપર ધણીજ રહેમ રાખેછે, તેથી આ નગરમાં કરતા હરતા બોકો નગરશેઠ વચ્ચે આ નગર ફીટી-જવા તજવીજ કરેછે. અને તેઓપર રહેમ રાખવાથી તેઓ ધણીજ મીઠાજી બની ગયા છે. તેમજ તેઓ આમ વિષેસ વખત જતાં મહારાજાને પણ ગણકારે તેમ નથી. કેમ ધૂર્ત સિંહ, આ વાત ખરી નથી કે શું ? હા બાઈ હા, તમે જે વાત કરોછો, તે ખરેખરીછે, પણ મહારાજા ને તેવાત દયાન પડતી જણાય સારેજ ખરી. આપણેતો તેઓનું અનાજ ખાઈએ છીએ તેથી આવું આમ આપણા મહારાજાનું આનગર, ફીટી જવાનું નહિ સહન થવાથી આટલી વાત કહેવી પડેછે. આમ તેનો પ્રત્યુત્તર ધૂર્તસિંહે વાળ્યો. જેથી એકતો પ્રતાપસિંહ કેફના જુરસામાં હતો, અને વળી આવાં વચનો સાંભળી, તે પ્રતાપસિંહ તુરત તે નગર શેઠપર ક્રોધાતુર બનીગયો જે.

મનહર છંદ.

બ્રહ્મદેવ ચડાવી ભારી હૈયામાંહે રીસ ધારી,
આંખ બની અતી ન્યારી જોવા જોવી ધોરથી.
પડ્યો જે ચાખૂકહતો લીધો તે પોતાની સાથે,
જાય છે રાક્ષસ જાણે જીવ લેવા જોરથી
અહ્ય વસ્ત્ર અંગેધરી નવ સૂજી મતી ખરી,
સરખમ વિના ઘોડે તોરી ચડ્યો લોરથી.
ધૃત્વરના ક્રોધ થઈ કાળે ધણો ઘેરી લીધો,
ઉઠ્યા ઉઠ્યા વિચારો ઉરમાં અંકોરથી.

આમ કાંઈ પણ વિચાર કર્યા વગર તુરત પોતાના સં-

ગાતીએને સાથે લઈ, ઘોડાપર સ્વાર થઈ, ઘણાજ ક્રોધથી ચાલતો થયો. અને થોડીજ વારમાં બજારના ચૌટામાં જઈ પહોંચ્યો. અને ત્યાં દુકાન માંડી બેઠેલા એક વેપારીને પ્રશ્ન કર્યો કે—નગરશેઠક્યાં? આવાં વચનો જે વેપારીને પૂછ્યાં, તે બાપડાથી આવાં એકદમ જોસભરના વચનો સાંભળી અતી ભયભીત થઈ જવાથી, તે પ્રશ્નનો ઉત્તર નહિ વળાવ્યો, તેથી તે વરઘોડે ચડેલાં રાજાએ તુરત ચાબૂકનો તે ગિયારા વેપારીને ઉભો ધા માર્યો. જે લાગતાં તે વેપારી “વોયરે બાપડોઆ” આમ રાડ પાડીને એકદમ ભોંય પડ્યો. આ જોઈ બીજા બેઠેલા આસપાસ લોકો તો ભયભિતજ બની ગયા, અને જેને જે રસ્તો સૂઝ્યો, તે તે રસ્તે લઈ જઈ લઈને નાડા. કેટલાક દુકાન દારો તો દુકાનમાં ધુસી જઈ માંહેથી કમાડો ખૂંધ કરી મૂક્યાં. થોડી વારમાં તો તે ચૌટામાં એકે માણસ રહ્યું નહિ, કે જેને રાજા દર્શન કરવાની સાથે પૂજા કરે.

થોડીજ વારમાં ગિયારો નિર્દોષ નગરશેઠ તેજ રસ્તે આવી ચડ્યો. આ નગરશેઠને આવતો જોઈને તુરત પેલી ચંડાળ મંડળીએ રાજાને કહ્યું કે સાહેબ, નગરશેઠ આ આવે છે. આ સાંભળી રાજાએ જે તરફથી નગરશેઠ આવતો હતો, તે તરફ ઘોડો દોડાવ્યો. અને બંનેજ હાતી મુલાકાત થતાંજ જેવો નગરશેઠ ચર્ણાવિંદ કરવા બયછે, તેવોજ તે દુષ્ટ પ્રતાપસિંહે પ્રશ્ન કર્યો કે—બેવકુફ આ નગર શીટાડવાને તું પ્રયત્ન કરે છે કે ? આમ કહેતાંની સાથેજ તે નગરશેઠના શરીર સાથે ચાબૂકની મુલાકાત કરાવી. જે લાગતાંજ શેઠ ગિયારો બોલ્યો કે, સાહેબ, આ-

કેવો જીલ્લમ ! હું તે બાબત કાંઈ જાણતો નથી. લે હરામી જાણતો નથી તો—આમ કહેતાંની સાથેજ તે નગરશેઠ પર ચાબૂકોનો વર્ષાદ વર્ષાવી મૂક્યો. પેલા નગરશેઠથી એકાએક માર નહિ સહન થવાથી પોતાના ઘરતરફ નાસવા લાગ્યો. પણ ઘોડા આગળથી તે ક્યાં સુધી નાશી જાય ? આગળ નગરશેઠ અને પાછળ પ્રતાપસિંહ, ચાબૂકોની તે 'નગર-શેઠની પીઠ પર તડાતડી થતી જતી. તે નગરશેઠે રસ્તામાં ક્યાં પણ પોતાના બચાવનો લાગ દીઠો નહિ, તેથી તેણે ઘેર પહોંચાય તોજ બચાવ, એવી આશ્યા બાંધી. પણ ઘણું વેગળું હતું. તેમજ માર અસહન પડતી હતી, તેથી હવે તો તેણે ખૂબો પાડવા માંડો જે—“કાંઈ બચાવોરે કાંઈ બચાવો” પણ કોના દિવસ ફર્યા છેકે તે વચમાં પડી બચાવે ? દોડતાં તે બાપડો મારના જોરથી પડી જતો હતો. આમમાર ખાતાં ખાતાં તે બિચારો ઘણી મહેનતે પોતાના ઘર પાસે જઈ પહોંચ્યો. અને ઘણોજ પોકાર કરતો ઘરની અંદર દાખલ થયો. અને પેલો પ્રતાપસિંહ જેતે શેઠની પાછળ ઘણેજ માર મારતો ઘોડાને દોડાવતો હતો, તે પોતે કેફના મદમાં એટલો અંધ થઈ ગયો હતો કે તે શેઠ જેવો ઘરમાં દાખલ થયો, તેવો પોતે પણ તેના ઘરમાં ઘોડા સહીત દાખલ થવા ગયો, પણ સામું ઘરનું બારણું નાનું હોવાથી. તે પાપી પ્રતાપસિંહનું માથું સામુ બારણામાં ભુટકયું. કે જેથી તે બારણાથી ચારગજ છેટે જઈને ભુંડે હાલે પડ્યો. અને તે પણ પથરાયર એટલે તેથી તેનું માથું કુદ્યું. અને લોહીલોહાણું થઈ રહ્યું. અને અસુધી ને પ્રાપ્ત થયો, અને ઘોડો તો તે શેઠના ઘરમાં દાખલ થઈ ગયો. થોડીવારે

પ્રતાપસિંહને સુદ્ધી આવતાં ને પ્રતાપસિંહના દોસ્તોએ તેને પાછો જેમતેમ ઘોડાપર બેસાડી દરબારમાં લઇ ગયા. અને પોતે પાછા પોતપોતાના ઘર તરફ વીખેગઇ ગયા. અને ત્યાર બાદ પેલા પ્રતાપ સિંહની કેફ ઉતરી ગઈ. તોપણ પોતે કૌરવ આવું મહા ખોટું ક્રમ, તેનો કાંઈ પણ વિચાર તેના હૈયામાં ઉઠ્યો નહિ એવો તે મહા નષ્ટ હૈયાનો હતો.

હવે આપણે પેલા નિહોંશી નગરશેઠ તરફ લક્ષ આપીએ. તેતો બાપડો માર બાતો ખાતો જેવો ઘરમાં દાખલ થયો કે તુરત ચક્રી આવતાં ઢગી પડ્યો જે પછી તેની સ્ત્રીએ ધણીએક ઉપચારો કર્યાથી ધણીજ વારે તે નગરશેઠને શુદ્ધી પ્રાપ્ત થઈ જે શુદ્ધિ આવતાં તે શેઠની સ્ત્રીએ આમ એવિંતી હકીકતનું કારણ પૂછ્યું. જે શેઠે આદીથી અંત સુધી કહી સાંભળાવ્યું. જે સાંભળી, તે બાપડી સ્ત્રીના ચક્ષુઓમાંથી દડદડ આંસુ ધણીજ શોકની સાથે પડવા લાગ્યાં. જે જોઇ શેઠે તેમ નહિ કરવા, અને ધીરજ પકડવાનું કહ્યું. અને વળી બોલ્યો કે આપણે હિંમત મૂકી દઈ શુંતો આપણાં છોકરાં પણ ધણીજ નાહિ-મતવાન બની જશે.

નગરશેઠને રાજ્યે કેફની ધુનમાં અત્યંત માર આપેલ છે. આવી ખબર થોડાજ વખતમાં આખા નગરમાં ફરી વળી જેથી ગામમાં અતી ત્રાહેત્રાહે થઈ રહી. અને સર્વ સદ્ગૃહસ્થો મળી પોતાના સુનીતિવાન નગરશેઠની ન્શી હાલત છે, તે તપાસવાને તે શેઠને ધેર ગયા. જ્યાં જતાં નગરશેઠની સ્ત્રીએ આદર સત્કાર પૂર્વક બેસાડ્યા, પણ ન-

ગરશેઠ તો મારના પરિણામથી, જેમ જેમ વખત જતો હતો, તેમ તેમ ફરી અસુધિને પ્રાપ્ત થતો જતો હતો. પેલા સદ્ગૃહસ્થોએ ગુજરેલ જીવનની હકીકત મળવાને જીજ્ઞાસા જણાવનાં, તે તે શેઠની સ્ત્રીએ તે શેઠને બદલે કહી સંભળાવી. જે સાંભળી તમામ જણાઓના ચહેરાઓ પર શોક તો પહેલેથીજ હતો અને વળી પૂર્ણ હકીકત સાંભળી, વિશેષ શોકની છાયા છવાઈ રહી. અને સર્વે વિચાર કરવા લાગ્યા જે હવે શું કરવું? આ તો નગરશેઠ, જે ખુદ માનીતો માણસ તે પર પણ આવો જીવનમ ગૂંચર્યો, તો બે દહાડા પછી આપણાપર પણ જીવન ગુજરે એમાં નવાઈએ શું? આમ ઘણીજ તે બાબતને અનુસરતી ચર્ચા થઈ. અને છેવટ એક પ્રસિદ્ધ જન બોલી ઉઠ્યો જે.

રાગ પરજ..

ત્યાગો વીર નગર આ ટાણેરે, ગજગ ગુજર્યો રાણે.—ટેક.
 પૂરણ પ્રેમી શેઠ જે બાઈ, સદગુણ સંપન્ન ખાશ;
 વિણ ગુને એવી માર પડી જે, નહિ બચવાની આશ. ત્યા.
 રાજ અને વજર ધશે, લીધા હતા જે મોભ;
 પૂરણ કાપે દુષ્ટ આ દીધા, એ શું થોડો ક્ષોભ. ત્યાગો.
 કેદ કર્યામાં દીન જે કાઢે, એટ ન સૂજે કાજ;
 જે પરિણામે હાલ થયુંછે, વાઘ વરતું ખાજ. ત્યાગો.
 દુષ્ટ હજી તે કેવાં કરશે, કોણ જાણે તે કર્મ;
 બાઈ બરોંસો નથી એનો, ફરીને શી સર્મ. ત્યાગો.
 સાવધ આજો, સત્વર બાઈ, કરીને સર્વે હામ;
 નગર ખીજું નજરે ધાલો, ફરી છેલ્લી સજામ. ત્યાગો.

આવાં એક સદ્ગૃહસ્થનાં વચનો સાંભળી, તમામ જ-
ણાઓએ નિશ્ચય કર્યો કે કાલદોને જ આ નગર છોડીખી-
જ કોઈ પણ નગરમાં જઈને રહેવું. પછી તમામ જણા-
ઓ ત્યાંથી ચાલતા થયા, અને પોતપોતાને ઘેર સામાન
સાચવી તૈયાર થઈ રહેવાની ગોઠવણમાં ગુંથાયા. અને તે
સિવાયના જે ખીજ લોકો, તેઓને પણ ખખર પડી જે
ઘણાખરા સારાં સારાં માણસો આ નગર છોડી, ખીજે
ગામ રહેવાને જાય છે, અને તેથી પોતાને પણ અહીંયાં
રહેવામાં સાર નથી, આમ ધારી તેઓની સાથેજ રવાના
થઈ જવું. આમ નિશ્ચય કરી તેઓએ પણ આ નગર છો-
ડીજવાસાર તૈયારી કરવા માંડી.

પેલા જે નગરશેઠને માર પડી હતી, તે મારના પ્રતા-
પથી થોડાજ વખતમાં મૃત્યુ પામ્યો; જેથી લોકોનું ચીત
નગર છોડી જવા માટે વિષેસ ઉસ્કેરાયું અને ખીજે દિવસ
ઉગતાંજ સર્વ પોતપોતાના સામાન સહીત તે નગરની બ-
હાર નીકળી પડ્યા. અને જેને જે નગરમાં રહેવાને અનુકુળ
લાગ્યું, તે તે નગર તરફનો રસ્તો પકડી ચાલતા થયા. અને
આ નગરમાં તે પાખી પ્રતાપસિંહનું કુટુંબ તથા તેના સંગાતી
નક્ટ લોકો સિવાય ખીજું કોઈ પણ રહ્યું નહિ. અને તમામ
જનો જતાં રહેવાથી આ નગર સૂન્યકાર થઈ રહ્યું. સૂર્યનો
પ્રકાશ છતાં તેમાં ચોતરફ અંધકાર જમી રહ્યો.

ત્રણ ચાર દહાડા વીતિત થયા બાદ નગર ઉજડ થઈ
જવા વિષે પ્રતાપસિંહભાઈને ખખર પડી અને તે પૂણ
જગ્યાએ એવો કોઈ પણ સમય આજ્યો, અંદે માણસોની
તળવીજ કગવતાં નગરમાં કોઈ પણ માણસ નથી, આવો
જવાળ મળ્યો ત્યારેજ,

પ્રતાપસિંહનું ચિત નગર ઉજડ થઇ ગયું, જેની ચિંતા-
 માં ઘેરાએલું જોઇને તેની દુષ્ટ મંડળીએ તેમ નહિ થવા
 એવા ઇલાજો રચ્યા કે જેથી તે આગતનું ફરીથી સ્મરણ
 તેને થવાજ દીધું નહિ. દરરોજ દારૂની મોટા પાયાપર ધા-
 મધુમ રચાતી. અને આખો દિવસ તેનીજ આપણેમાં
 જતો. અને આમ જ્યાં સુધી તે દુષ્ટ લોકોએ પ્રતાપસિં-
 હની પાસે નાણાની છુટ દીધી, ત્યાં સુધી ખૂબ પૈસો ઉડા-
 વવા અને પોતાને ત્યાં જમા કરવા લાગ્યા. જેથી તે આ-
 વક વગર જીવક થવા લાગેલ ખજાનો ક્યાં સુધી ચાલે ?
 થોડાજ કાળમાં સર્વ સમાપ્ત થઈ ગયું. અને જેથી પૈસા
 તથા મદીરાની છુટ નહિ દેખતાં તે હરામી લોકો એ હવે
 આ નિર્ભાગી પ્રતાપસિંહને છોડી જવાનો વિચાર કરી, રા-
 તોરાત પસાર થઇ ગયા. ખીજે દીને તેઓને આવવાનો ટા-
 ઇમ થઇ ગયો, છતાં તે લોકો આવ્યા નહિ. તેથી પ્રતા-
 પસિંહનું દિલ મુંઝાવા લાગ્યું. નિશો પણ ઉતરી ગયો હતો,
 તેથી તેઓ આવે તો પીકું, આવો વિચાર કરી, હમણું
 આવે, હમણું આવે, એમ તેઓની રાહ જોઇ બેઠો પણ
 આવે ક્યાંથી ? હોય તો આવે, કે ના ? અને છેવટ અતિ-
 પય વખત વિતિત થઇ જવાથી કેફ ધણીજ ઉતરી ગઇ.
 તેથી એકલેજ આખરે પીધી. અને પીધા પછી વળી તે-
 ઓની રાહ જોઇ બેઠો. અને ઘણો વખત જતાં પણ તે-
 ઓ આવ્યા નહિ, તેથી પોતાની પાસેજ જે નોકર હતો
 તેને, તેઓને તેડવા ક્ષત્રે મોકલ્યો. અને તે નોકરે જુદાં
 તેઓના રહેઠાણે જોયું તો કાર્થ પણ દીધું નહિ, જેથી ગ-છાં તે
 નોકર પ્રતાપસિંહ પાસે આવીને બોલ્યો જે તેઓમાંથી

કોઈપણ નથી. આવાં વચનો પ્રતાપસિંહે સાંભળી, તેઓ પોતાને અહીં એકલોજ દગો દધ મુકી જતા રહ્યા. અને હવે આ નગરમાં કોઈ પણ નથી. હવે શું કરવું ? આમ અનેક વિચારો તે પ્રતાપસિંહના મનમાં ઉઠતા, અતિ સંતાપ થતાં, તે ઘણોજ રોયો. અને જેથી ચડેલ કેફ પણ ઉતરી ગઈ; તેથી ફરીથી બીજાવાર મદીરા વગેરે કેફોનું પાન કર્યું. પણ તે ચડેજ શાની; “કેફી માણસોનો નિયમ છે કે કોઈ પણ ચિંતા ઉત્પન્ન થતાં. કેફ અવરય ઉતરી જાય”

આમ કેફ નહિ ચડવાથી તથા અતિ પશ્ચાતાપના પરિણામથી શરીર નાકો વત તો હતું, અને વળી વિષેસ નાકો વત બની ગયું. અને વળી અધુરામાંપૂરું, ચાકરે આવીને કહ્યું કે મદીરા થઈ રહેવા આવી છે. આથી તે (પ્રતાપસિંહ) ઘણોજ શોકાતુર બન્યો. અને છેવટે તેને દીર્ઘ વિચાર કરતાં માલુમ પડ્યું કે—અમુક ઓરડામાં છે. તેથી ચાકરને હુકમ કર્યો કે જ્યાં સુધી ચાલે ત્યાં સુધી તો ચલાવ. પછી જ્યારે થઈ રહે ત્યારે કેજે, એટલે ફલાણા ઓરડામાં છે, તેમાંથી કાઢી લઈશું, ત્યાર પછી બેદિવસ વિલ્લા બાદ ચાકરે ફરી ઝાહેર કર્યું કે—સાહેબ હવે મુદ્દત મદીરા વધી. ત્યારે પ્રતાપસિંહે જે ઓરડામાં ધાર્યું હતું, તે ઓરડામાંથી લઈ આવવા હુકમ કર્યો. અને જે હૂકમાનુસાર પેલો ચાકર તે ઓરડામાં જઈ ને જુએછે તો ત્યાં પણ ખાલી સીસા પડેલા દીઠા. એકે પણ સીસો બરેલો દીઠો નહિ. દેખે ક્યાંથી? આ ઓરડામાંથી તો પેલા પ્રતાપસિંહના હૃદયે દોસ્તોએ તમામ વાપરી નાંખેલ, જેની પ્રતાપસિંહને માહિતિ હતી નહિ. જેથીજ તેણે તે ચાકરને તે ઓરડામાંથી

લાવવા હુકમ કર્યો. ચાકરે આવી તે ઝેરડામાં તો મુદ્દલ મદીરા છેજ નહિ, આવો ખુલાસો તે પ્રતાપસિંહ આગળ કર્યો. એક તો કેફ ઉતરી ગઈ હતી, અને વળી શીલકમાંએ મુદ્દલ નથી આ સાંભળી ધણોજ ખેદયુક્ત થઈ વિચાર કરવા લાગ્યો જે હવે શુંકરવું? કોઈ પણ શહેર તો નક્કીક છેજ નહિ, કે જ્યાંથી મંગાવેથી ટાઈમસર આવી પહોંચે. અરે આવી ખજાર આગળ પડી હોત તો, વધારે મંગાવી રાખતે. આમ વિચારો કરતાં કરતાં ધણોજ વખત જવાથી કેફ એટલી ઉતરી ગઈ કે તેની કાયામાં મુદ્દલ શક્તિ રહી નહિ. અને કાયા છિન્નભિન્ન થવા લાગી. જે વખતે પોતાનાં પ્રધાન વીરશેનનાં વચનો યાદ આવ્યાં. અને તેથી તે ધણોજ શોકાતુર ચહેરાથી બોલ્યો જે ખરેખર મેં જે પ્રધાન વીરશેનનાં વચનો બોટાં ગણ્યાં, જેનું પરિણામ મને બોગવવું પડેછે આમારું નગર જે પહેલાં અત્યંત ચઢીઆતા પાયાપર હતું, તેજ નગરમાં હાલ એકે માણસ જેવામાં આવતું નથી, તે પણ કેફનાજ પ્રતાપ !! હાય જેમને ધણોજ સ્નેહથી આહતા હતા, અને જેઓએ મને આ રસ્તે ફસાવ્યો તેઓતો મારી પાસેથી સર્વસ્વ ઠગ્યા-છથી પૈસો ઠગી જતા રહ્યા. મેં મારી જાતની ખુવારી થતાં સુધી પણ આદત સુધારી નહિ, હવે તેનો અફસોસ ક-ફું, તે શા અર્થે આવે ? અરે ઈશ્વર હવે તું મારો જીવ ખેંચી લે. મને પૂરતી શિક્ષા મળીછે. હું જ્યારે પહેલાં કેફ કર્કોતો હતો, ત્યારે આવું પરિણામ આવશે, એમ નહોતો ધારતો.

મનહર છંદ

ઠગાએ ઠગ બાજી રચી ઠાલા ઠગ ઠાઠ માંહે,
 અરે તેમાં રહ્યો મોહી જૂઠ સાચ જાણીને.
 મહા મહાન્મત થયો મૂકી મરજદ અરે,
 કૂડે પંચે પડ્યો મોહી પાપીઓની વાણીને.
 ફેણુતણા ફંદ માંહે બુદ્ધિવિણુ થઇ બંધારો,
 આવરો બનીને જોઈ હવે આંખ તાણીને.
 જીવ હવે જો ખમાણો ના વિચાર સૂજે સારો,
 કુંડે કર્મ લેધ પાણો શી કહું હું કાણીને. ૧
 મહોલા મંદિર સૂનાં ચૌટાં દુકાન સૂનાં,
 વાટ ઘાટ જોઈ સૂનાં વસ્તી નવિના ગામમાં.
 આગળ જે મોટાં ધામ જોઇ વધતી જે હામ,
 હાલ તેહ જોઇ જીવ ઠરે નહિ કામમાં.
 જનવરો જંગલીનો જયો છે જનો ઠેકાણે,
 ખોલ ખોલી રહ્યાંછે આ નફ્ટ ધામમાં.
 જનો જીવ લઇ ગયા નગરનું અરે હોય !!
 મુડદાલ થયું અરે આવે કેવા કામમાં. ૨
 છિન્ન ભિન્ન છેક થઇ મનતો મુંઝાઇ ગયું,
 ઉરે લાગી લાય મોટી મટે ના કો કળથી.
 અશ્રુ વેગથકી વહેમ મરવાને મન ચહે,
 કમ કયા કોને કહું છેતરાયો છળથી.
 રૈયત રોળાણી ફર્યું નગરે પીડાનું પાણી,
 સર્વે દુખોની લાણી પામ્યાં આ "ખર"થી.
 દુખના દર્શન થકી દોષનું દર્શન થયું,
 જીવું શુ ? હું કરું પાપી ચેત્યો ના આગળથી. ૩

આમ તે અનેક તરેહથી કલ્યાણ કરવા લાગ્યો જેનું પૂર્ણ વર્ણન કરવા મારી કલ્પનામાં શક્તિ નથી. કારણ કે તેની હાલમાં કોઈ કેદી માણસ પકડાયો; હોય તેજ જાણે. બીજા કોઈથી પણ તેનું પૂર્ણ વર્ણન થઈ શકે નહિ, એવી હાલતમાં તે પ્રતાપસિંહને પડેલો જોઈને તે વખતે ત્યાં હાજર રહેલ ચાકર તે પ્રતાપસિંહની માને ખબર કરવા દોડ્યો. અને અહીંયાં પ્રતાપસિંહનું મન એકદમ મુઝાયાથી પોતાને આડો આવનાર ચાકર હાલે અહીં નથી, જે વખતનો લાભલ્લખ પાસે જે કૂવો હતો તેમાં જઈ પડ્યો.

થોડીજ વારમાં પેલો ચાકર તે પ્રતાપસિંહની માને તેડી ત્યાં (પ્રતાપસિંહ પાસે) આવ્યો. અને જુએ છે તો પ્રતાપસિંહને ત્યાં દીઠો નહિ, તેથી તે ચાકર તથા એક બીજો ચાકર હતા તે તથા તે પ્રતાપસિંહની મા એમ સર્વજણાં વિચારમાં પડ્યાં. ચાકરો તેની આસપાસ તપાસ કરવા લાગ્યા. અને તપાસ કરતાં કરતાં જેવા કૂવા પાસે આવે છે, તેનું તેઓની દ્રષ્ટીએ તે કૂવાની પાસે તે પ્રતાપસિંહનું લૂગડું પડેલું દીડું. અને તેપરથી કૂવામાં તપાસ કરવાની તેઓની જીજ્ઞાસા થઈ. અને તેથી તે બે જણામાંથી એક જણ કૂવામાં ઉતર્યો. અને તપાસ કરતાં પ્રતાપસિંહનું સખ હાથ લાગ્યું. તે તેઓએ કૂવામાંથી બહાર કાઢ્યું. અને તે જ્યાં પ્રતાપસિંહની મા બેઠી હતી, ત્યાં લઈ જવાને તેઓની લાચારીથી ફરજ પડી અને ત્યાં તે પ્રતાપસિંહની માએ તે પ્રતાપસિંહનું સખ જોતાંજ તે પૃથ્વીપર મૂછા ખાઈ દળી પડી. અને ઘણીએકવારે કાંઈક શુદ્ધિ આવતાં બેઠી થઈ, અને તે સખનું મસ્તક ખોળામાં લઈ રદન કરવા લાગી.—

રાગ વલ્લભારાના.

(સંસારનાં સુખ ભોગવેા, વાલા વીરારે એ હમ)

હાય છોડીને ચાલીઓ, પુત્ર પ્યારારે.

તે દારણુ દીધુ દુઃખ, પડીને ન્યારારે;

કાને સોંપીને ચાલીઓ, પુત્ર પ્યારારે,

હવે ક્યાંથી દેખીશ મુખ, પડીને ન્યારારે;

આપાર એકજ તાહારો, પુત્ર પ્યારારે;

તે તૂટી ગયો આવાર, પડીને ન્યારારે;

લાડ લડાવ્યાં મેં ધણાં, પુત્ર પ્યારારે,

જેથી દુખ થયું આવાર, પડીને ન્યારારે;

વેરી થઇને અવતર્યો, પુત્ર પ્યારારે,

જે સામવ્યું તેતો વેર, પડીને ન્યારારે;

એકવાર ઉતર આપને, પુત્ર પ્યારારે,

કરી માનારી પર મેર, પડીને ન્યારારે;

કેફે કાળો કેર કર્યો, પુત્ર પ્યારારે,

જેથી મૃત્યુ થયું છે હાલ, પડીને ન્યારારે;

હવે અહીં હું શું કરું. પુત્ર પ્યારારે,

હવે શું જીવ્યામાં માત્ર, પડીને ન્યારારે.

આવી રીતે ધણુંજ રૂદન કરવા લાગી, અને આ વખતે જ એકાદ જે માણસો હતાં, તેઓ પ્રતાપસિંહને અગ્ની સંસ્કાર કરવાને જોઈતી લાકડાં વગેરે ચીજો ભેગી કરવાના કામમાં રોકાયા અને થોડીવાર પછી તેઓ ત્યાં આવીને જુએછે તો, પ્રતાપસિંહની સાથે તેની માને પણ મરેલી દીડી. જેથી તેઓ ધણુંજ ગભરાટમાં પડ્યા. અને છેવટે તે ડોશી મરણ પામવાની તપાસ કરી જોઈ તો તે ડોશીનાં ગળામાં છરી ઘોચેલી હતી. અને તેપરથી તેઓએ અતુંમાન કર્યું કે તેણે પણ આ છરીથી આપઘાત કર્યો છે. અને

છેવટે તેઓએ તે માદીકરા બંનેની લાસોને અગ્ની સંસ્કાર કરી તે મુન્ય નગરને છોડી ચાલી નીકળ્યા!

કેવો જીલમ!!! કેફ કરનારાઓને માટે કેવી દૈવીશિક્ષા !!! અરે !! શું કહું યાર, હજી પણ મારા હૃદયમાં કેફની તરફ મારી તિસ્કાર બરેલી લાગણી મને પૂરતો જીસો આપી બોલાવે છે કે—

મનહુર છંદ.

ફેનને ફસાવે ધણી હેનને દીએ તે હથેલી,
અંધ તે પીનાર ધણી હાથે દુખ આણેછે.
અવરને અતી દીએ પોતે પણ ધણી પીએ,
જહાં સુધી જીવ જાય તહાં સુધી તાણેછે.
અકલના અંધ એદી મદમાં તે મસ્ત ફરે,
અંગ તણું વસ્ત્ર બળે નહિ તે પ્રમાણેછે.
છોકરાં સહિત ધંટી બંટી ને બહુ ઇચ્છે,
તોએ કેફી બાઈ કેફી ચીજને વખાણે છે.
પોતે પડ્યા ફૂપ માંહે પાડવા બીજને ઇચ્છે,
દ્રવ્ય વાળાને ફસાવી પોતા સમ કરેછે.
પાપ તણે પંથ પૈસો વાપરે વિચિત્ર રીતે,
સોબતી વખાણે જેમ તેમ હર્ષ ધરેછે.
નહિ રહે કેફી બાઈ પાસે જ્યારે દામ જરા,
ઘેર ઘેર ધૂમી અને આંખે જળ બરેછે.
મળે નહિ કેફ જ્યારે બને અતી દુખી ત્યારે,
અંતે કેફ કેફ એવી માળા જપી મરે છે.

કુંડળીઓ.

ફૂડો કેફીજન ધણો, જીંડપણે બરપૂર,
દયા નહોતો દિલવિષે, કર્મ કરે તે કર.
કર્મ કરે તે કર, વૂર મૂખમાંથી જાએ,

ખતા જગોએ ધણા, નફ્ટ તે નર બહુ ખાએ.
 નારી જેવો એહ, ભણે પેરે તે ચૂડો,
 નહિ થશે કો કાજ, કેફીજન હોયજ કૂડો. ૧
 નામે કેફી ભાઇનો, નહિ કારશો કો સાથ,
 હળવે હળવે શીખવી, કરશે કેફી નાથ.
 ફરશે કેફી નાથ, લારે તનથી તેરાજ,
 કરી પોતાનું કામ, દગોદે કેફી પાજ.
 કહું ક્યન શું યાર, કોધ લારે તો વામે,
 + + ÷ + + તણી, માર મારો તે નામે.

છપય છંદ.

ખોઈ કેફે દામ, પોતાની લાજ ગુમાવે,
 ખોઈ કેફે દામ, નીચમાં નીચ કહાવે.
 ખોઈ કેફે દામ, મર્યા સુધી તે માણે,
 ખોઈ કેફે દામ, દોવાળું ટાઢે નાણે.
 શીખ દેવા કો જાયતો, કહેશે નવ ઈર્ષ્યા કરો,
 જનો હીતારથ કાજ, શું કરશે તે ખરનરો.

સવૈયા એકત્રીશા.

કેફ તણીનો જળ ઝપાટે ધણા ફસાયા મોટા ભૂપ;
 નહિ ઉગરવા આરો એનો પડોયા જે છે મોટે કૂપ;
 સ્વરોર તણી શુધને ભુલાવી નાંખે તે દુખની મોઝાર;
 જોઈ દાખતો કેફ તણો આ કેફ નહિ કો કરશે યાર. ૧
 જાહવ જળોયા હળોયા કેફે નિશદીન પીબનતા મસ્તાન;
 જે પરિણામે આપસ આપસમાં લડી મરોયા રયું ન જાન;
 કેવો કાળો કર ક્યો કેફે તે મનમાં કરે વિચાર, ૨
 જોઈ દાખતો કેફ તણો આ કેફ નહિ કો કરશે યાર. ૨
 કુંભ કરણ તે રાવણ કેરો ભાઈ હતો બારે ભડવીર;
 રામતણી સાથે નૈ લડવું એવું મનથી કર્યું થીર;

પણુ તે કેદ કરેથી લડીયો અંતે મરીયો ખાધ માર;
 જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કો કરશે યાર. ૩
 પુત્ર જિવાળ તણો શંભાળ દક્ષીણમાં તે હતો નરેશ;
 ઔરંગને તો હાથ કરાવી નહિ સુખ કરાવા દીધું લેશ;
 એ પણુ પકડાયો કેદથી જીવ ગુમાવ્યો તેણે ધાર;
 જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કો કરશે યાર. ૪
 વંસ આવડાના સામતસિંહ તણી વાત સૌ ધરજો ધ્યાન;
 ભણેજને મદીરાના મદમાં સોંપ્યું રાજ રયું નવ બાન;
 જે પરિણામે નિશો ખશ્યો ત્યારે ચરતામ લડ્યો અપાર;
 જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કો કરશે યાર; ૫
 માલ મનાને શ્રેષ્ઠ તાજે હશે તમાની કહું છું પાંસ;
 જોઈ ખરેખર ખાત્રી બનશે અંતે થાશે અતી નિરાશ;
 ખાન પાનનું બાન બૂજશે છાપ પડે તે કેદો કાર;
 જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કો કરશે યાર. ૬
 ઉપજે એવી અમાધ્ય રોગો નહિ કદો તે જાસે ખાશ;
 આયુશને હરતાજે બાધ કરતી જીવ તણો તે નાશ;
 કાપો કાં જીવન દોરીને ફૂર ધરી હરને હથીયાર;
 જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કો કરશે યાર. ૭
 હાથે હાથે વધતા જાતને અને થાશે એમ દષ્ટા
 પુરુષાતનમાં પાછા પડશે લડશે સ્નેહો સાથે ધાઈ;
 કેદી જનનો કરો બરોસો તો નવ રાખે કો વેવાર;
 જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કો કરશે યાર. ૮
 કેદી જનનું ભાર ભુમીમાં નહિ ઉપયોગી કહું શું વાત;
 પથરો જોતે થયો હોત તો ચણુતર ને ઉપયોગી થાત;
 સરવા વખતે વારસને તો મળશે ભૂખ તણો બંડાર;
 જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કો કરશે યાર. ૯
 પુત્ર અને કહું છું ધરનારી દશે મુખપરે ફીટકાર;
 પરાધીન યંદ પેટજ બરસો કહું નમાને ધરની નાર;
 કેદ થકી તો બાધ બડકી ભાગોતો થાસે સુખ સાર;

જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કેા કરશેા યાર. ૧૦
 કેદ નઠારી ગંધજ વાળી શા ગુણુ ભાળી કરોછો પાસ;
 અપકોરતી જનજીવતાં કરશે અંતે થાશે નરક નોવાશ;
 એવું સમજી ગુણી જનોએ કેદ તણો કરોયો તિસ્કાર;
 જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કેા કરશેા યાર. ૧૧
 કરૂતારે કીધી જે ચીજો, અમૃત શરખી માનો ચીત;
 તે છોડી વિષપાન કરોછો ખરેખતા ખાતાજ ખચીત;
 કથન કહો કહું શું વિસ્તારી એમાં અવગુણુ રહ્યા અપાર;
 જોઈ દાખલો કેદ તણો આ કેદ નહિ કેા યાર; ૧૨

વાદી—એકસોસ !! મેં જે આપન આપ પાસે તરફે-
 લ્ય તાણી, તેતો ખરેખર કેટલી નુકશાનકરતા છે? જે
 વિષેનું પૂરતું ભાન મને હવે થયું. હું કેવો પાપી !! કેવો
 અસત્ય જક્ક ઝાલનાર ? ! અરે દોસ્ત ! આમારી મતથી ધ-
 લ્યા લોકો તે ફેનમાં ફસાયા હોત. પણ સરં થયું કે આજ
 આમારી મતનું પૂરતું ખંડન કરવા આપ મળી આવ્યા. હું
 ખાત્રીથી કહું છું કે, કેદ તંદ્ર મારી ધણીજ તિસ્કાર બ-
 રેલી લાગણી જનગન થઈ છે. અને હવે હું મારી જતો
 મહેનતથી તેવા ફંદમાં ફસાતા લોકોને બચાવીશ.

પ્રતિવાદી— તમેએ પકડેલ એક ધિક્કારવા જેવી બા-
 બતનો ત્યાગ કરી, અને તમેને આવા રૂડા વિચારોપર
 આવેલા જોઈ હું ધણોજ હર્ષિત થયો છું. તમે ખાત્રીથી
 માનજો જે આ નષ્ટ ચીજનું પાન કરનાર નર આખર નર્ક
 નિવાસ કરે છે. કારણ કે તે નિશામ્ન નરથી કાંઈ પણ મો-
 તીકા કલ્યાણ અર્થે કાર્ય થતું નથી. . . . .

વાદી—અરે યાર ! તમે જે કહો છો, તે સત્યજ માનું
 છું. અને હું ઈશ્વર પાસે માગું છું કે—

બનભારા.

જય કષ્ટ હરન સુખકારી, સુણ પ્રેમથી અરજ તું મારી.
 શ્રવ જ્યાં સુધી આ તનમાં, તહીં લાવજે મિત્રજ મનમાં
 જે છે લપટ કેદી જુગારી, સુણ પ્રેમથી.
 કેરી મિત્રથી મરવું સાં, જોના શોક નહિ હું ધાં;
 કહું વારંવાર પોકારી, સુણ પ્રેમથી.
 તુજ કોપથી થાય મિત્રાઈ, હરે ધન લાજ સુખ દાઈ;
 નહિ પામવા સુખ રહે બારી, સુણ પ્રેમથી.
 કદી કૂર નજર તુજ થાએ, હણજે હાથ થકો જગરાએ,
 દે જે અણચેત્યાં દુખ બારી, સુણ પ્રેમથી.
 પણ દોસ્ત કેદ કરનારો, દષ જોને ના જનમારો;
 તે છે સુખ હરણ ફળકારી, સુણ પ્રેમથી.
 ફરી ફરી હું અરજ કરુંછું, કેદી મિત્રથી નિશ્ચે ઉરુંછું;
 રાખ અળગો કરી આભારી, સુણ પ્રેમથી.
 આ અરજ કાન પર ધરજે મુજ માગ્યું પુરણ કરજે;
 વંદુ ગોવરધન ગીરધારી, સુણ પ્રેમથી.

પ્રતિવાદી—ખરેખર દોસ્ત તે કેદી લોકોની દોસ્તીથી કાદ
 કાળે જનને પણ જોખમ થાય છે. માટે તેઓની સોળ-
 તથી દૂર રાખવાની સાથે, તેવા કંદમાં ફસાતા લોકોને સુ-
 મતિ આપી બચાવો, એવી વારંવાર જગન । મહાનદાતા
 વિશુ પાસે વિશાપ્તી છે. તથાસ્તુ.

બોધ બત્રીશી.

ભુજંગી છંદ.

કહ્યું માર્ગ સો સ્નેહથી બંધુ મારા,
 સુખે સાંભળો ને બનો ના નાહરા.
 ચાલી દુખ દેનાર રીતી સંહારો,

- સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૧
 સજે સસ્ત્ર સારાં પુરો હીમતેયો,
 ચડો વાર વીરોજ વેગે ગતીયી.
 યશ ચાલતે નાશ જે છે અકારો,
 સુણો ચીત જે દેશનું હીત ધારો. ૨
 રહ્યાં આજસે ઉરમાં વાસ ધારી,
 થયા વસ્ય તેને બને જેમ નારી.
 અરે આજસે શું ઉદેતો થનારો,
 સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૩
 હતા પુરવે જે મહા વીત વંતા,
 દોઠા દ્રષ્ટોએ કામદું તો કરંતા.
 છતાં આજશે કંકરો પ્યાર યારો,
 સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૪
 ધણુ બાળીયા આજસુ બાધ બારી,
 નહી છોડતા પોઢવાની પયારો.
 થયા છે તેઓ તો ભુએ બાર કારો,
 સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૫
 ફરો ફંકડા થૈ અતી ફંદમાં તો,
 કરે બાંકડો વાંકડો ખૂટ રાતો.
 મડી આજતો વંન છોડાજ સારો,
 સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૬
 પછેડી ખભે કીમતો તો પડીજે,
 વળી મુસ્તકે વાંકડી પાધડી જે.
 નીતે ચાલતાં એન સૂજે હજારો,
 સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૭
 કલંગી રૂડી રાખીછે ધન પાસે,
 મુખે પાન ખાધ ફરોછો હુલાસે.

- નથી શ્રેય તેથી નહીં તો થનારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીતધારો. ૮
- કરોછો ગંજીફે બહુ મોજ સારી,
વગી સોગડીથી રમો પ્રેમ ધારી.
અરે ફંદ દુખફંદ તેછે નકારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૯
- કરો વાત બીજા તણી મોજ માણો,
નહિ સાર તેનો તમો ચીત આણો.
કમાવ્યા તણા તો કર્યાના વિચારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૧૦
- નહિ પૂન્ય કર્તા નહીં પેટ ભર્તા,
બન્યા છો અહીં ને મહી માલધર્તા.
મરોને ભરીને જશો શું ખટારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૧૧
- કહું કાજ જે ખાસ જાતે કર્યાનું.
બીજાને દીઓ તે કરે શું સર્યાનું.
અરે આજસે એમ જાશેજ મારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૧૨
- ધરોછો અતી ભાર પોતાની માથે,
હરોછો બહુ દીવસો સેજ હાથે.
કર્યા ને કદી દેશ વીધે વિચારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૧૩
- જુઓ પોષ્ટ ખાતા તણી રીત કેવી,
કરોછો કમાઈ બહુ જૂજ જેવી.
કર્યંદ દેહથી દામ લાખો હજારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૧૪
- ધણું કે કદી જૂજ નિષ્ઠે વધારો,
નજીવું કમાવી નહીં શોક ધારો.

- ધનાદય થશે એમ ચીતે વિચારો,
સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૧૫
- બણાવી બલા બાળકાને દીપાવો,
મટાવી કુધારે સુધારે ખપાવો.
ખરા રોજગારો દધ ચીત ચારો,
સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૧૬
- ગરીબો ધણા ને પોંડાથી પુકારે,
નિવારી દુખો આણુવા ગાઢ પાળે;
અમો જાણીએ તો ખરા છે વિચારો,
સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૧૭
- વધારી ધણા રોજગારો ચલાવો,
ગરીબો સુધારી સુરીતે નિભાવો.
નકી તો થશે આપના ઉપકારો,
સુણો ચીત જો દેશનું હીત ધારો. ૧૮
- ધરો ના ચિંતા દેશની લેશ બાધ,
ઉરે તો ધરો છોજ મોટી બડાઈ.
ઠહું રંગ છે ત્રૂશ જવો ઠગારા,
સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૧૯
- ખરું તો તજીને ઉધે આયડાછો,
જનો હીત જેછે મુખેથી કહોછો;
નહીં યાય સાઈ પછી હામ હારો,
સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૨૦
- મળે છે દહીંથી સુણો તત્ત્વ સાઈ,
મળે કેમ વારી થકી તેહ વાર ?
બલે તેહ પૂડે ગુમાવો જમારો.
સુણો ચીતજે દેશનું હીત ધારો. ૨૧
- દોષો ઈશિરે જન્મ સૂકાજ માટે,
તજી તેહને ચાક્રીયા નષ્ટ વાટે;

કહું છું મતી મુંઠ ને તો નિવારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૨૨

બને કાજ કે લેશ જો કળ્પ કારી,
રહો હામ હૈયે થકી બાધ હારી;
નહી સાનને તે સમે તો સંભારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૨૩

નજીવાં દુખો સ્વતણ્યાંથી કંટાળો;
કહો તે બોમનાં દુખો સુંજ બાળો.
યદ દીનકા શું મુછે હાથ ધારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૨૪

પડી બાહરે કે સુધારો કરેતો,
મિજ્જજ્ઞે બોમના મુખે ઉતરેતો;
ઉધી એવી રીતે યશે શું સુધારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૨૫

ધણો ક્ષોભછે જોઈ આ ચાલને તો,
લધુ કાળમાં કાઢ બંધુ બને તો;
નહી તો કરે ચાલ તે હાલ ખારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૨૬

નહી સાંભળો વેણ ના હીમતોનાં,
બહાદુર થૈ હીત ધર્યો જનોનાં;
અતી જમશે યશ્ય તેથી તમારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૨૭

જમાનો પુરોછે મુખેથી વદો છો,
ધણા શોકના ભોગ થૈને ફરો છો.
થયું શું થકી મૂળ ? તે તો વિચારો,
સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૨૮

બની આગ બૂટો બની આગગાડી,
વળી રેલોડોનો જુઓ આંખ ફાડી.

તપાસો થયો તે થકી શું સુધારો,
 સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૨૯
 બનો બાવરા કા નવા શોધ ભાળો,
 બન્યું કેમ વાર ? દીઓ હામ હારી,
 ચારે એ રીતે શું થશે શોધકારો,
 સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું, હીત ધારો. ૩૦
 પુરી હિમતેથી કરો શોધ સારા,
 શોખીને શોખાવો હરો દુષ્પ બારા;
 નહીં તો ન આવે મહા દુષ્પ આરો,
 સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૩૧
 કરો ઊઘમો ઝાળઆસોને વિસારી,
 બને કાળ સારો મટે તો ખુવારી.
 રહ્યો કર વિષે કાળ સારો નકારો,
 સુણો ચીતજ્ઞે દેશનું હીત ધારો. ૩૨
 દોહરો.

આનંદ ઉરમાં આણસો, ખોનથી ખાંજે દશ,
 પરવરસો રૂટે પંથે, સુણી “બોધ બત્રીશ.”

ધર્માષ્ટક.

મનહર છંદ.

આજે આ જમાનાં માંહે જોઈછું ધણાએ જણા,
 નીજ ધર્મ મૂકી બીજા ધર્મમાં તે જાય છે.
 પોતા તણા ધર્મ તેને પ્યારો લાગતોજ નથી,
 જેથી બીજા ધર્મ માંહે રહી ખુશી ધાય છે.
 વખાણે બીજાનો ધર્મ નીજનો નીંદે, જેસને,
 મનનો મુકીને મર્મ બીજે પંથે થાય છે.
 જે પ્રસંગે અમે આજ વિવેચન થવા ધાર્યું,
 હૃદયર હૃદયથી પૂર્ણ થવા દીલ આપછે. ૧

કેટલાક જનો જાતા જૈન ધર્મ માંહે જોયા,
 ધણા જૈન જીજ્ઞા દેવ તણી સેવ કરેછે.
 ધણા જોઉ દિંદુલોડા મહોમેદી ધર્મ માંય,
 ધણા મહોમેદ જીજ્ઞા પંથનેજ ધરેછે.
 ઝાઝા જોયા મેકણના પંથ માંહે ગીતગાતા,
 ધણા નાથ તણા શીશ થઇ દુખ હરેછે.
 બક્ષીસ કરેલો ધર્મ જોધને કરેછે એમ,
 જેમ દારા એક મૂકી જીજ્ઞાને તે વરે છે. ૨
 આટલું કરતાં તોને સુખ સાન્તી થતી નથી,
 ચાર જણા બેળા થાય નિંદા ત્યાં દરાય છે.
 જીજ્ઞા ધર્મ વાલા જૈન ધર્મને વગોવે ધણા,
 જૈન જીજ્ઞાએને નિંદી મનમાં મનાય છે.
 જૈન દેવે કર્યું આમ મોહ મેદે કર્યું આમ,
 કણ્ણાનું જોડું નામ નિંદા મ થાય છે.
 અભીમાન રાખી એવું મોક્ષ થવા ચાહો મન,
 મોક્ષને બદલે પાપ ધડાનો ભરાય છે. ૩
 હંશ તણી પંગતીમાં બગલો શોભે છે જેમ,
 બગ પંગતીમાં કાગ શોભા કેવી આપશે ?
 ગાય તણા ટોળામાંય બેસ એક શોભે જેવી,
 તેમ શોભશે જે જન નવો ઇશ જાપશે.
 વડીલોના ધર્મ ગુરુએ બતાવ્યો મારગ જે,
 તે તજી ઉલટા ચાલવાથી ખાડો માપશે.
 પ્રભુ રાજી થવા માટે જુદા જુદા લીઓ પંથ,
 પણ પ્રભુ પ્યારો કરી કદી નહિ થાપશે. ૪
 માછલી જો જળ થકી વઘૂટી થવાને ચાય,
 નકી તેને જીવ જશે ઉલટું જો કરશે,
 માખી કદી તે લમાંય નાવા તણી ઇચ્છા કરે,
 પડતાંજ જીવ તેનો અંગે નહિ દરશે.
 પતંગીઓ પ્રેમ થકી દીવાનો પરશ કરે,

પરશ થતાંજ વાર જીવનેજ હરશે;
 બક્ષીસ કરેલ પ્રભુ તણી ચોજ મૂકી દઇ,
 અવરને અડશે તો વિના મોતે મરશે. ૫
 હિંદુઓ તમામ તણાં પુરાણ વાંચીને જુઓ,
 કુરાન કીતાબ સુણો જહાં તહાં એકઠે.
 રામને રેમાન તેમાં જરૂર નથી લગાર,
 તેમ બીજા ધર્મ માંય એનું એજ છેક છે.
 મરજાદા બાંધવાને મારગ બતાવ્યા જુદા,
 એમ કરવાથી સારી ચાલી આવો ઠેક છે.
 આપણી બુદ્ધિએ કુંકી જેયો જાગ્યા જુદા જુદા,
 એક નહિ માન્યું એજ મોટો અવિરેક છે. ૬
 કાળી ધોળી લાલ ભૂરી ગાયો ચાર લઈ કરી,
 દૂધ તેનું જૂદું જૂદું પીશે મન એકથી,
 ગાયો તણા રંગ જૂદા પણ દૂધ તેનું તેજ,
 સ્વાદ ગુણુ એક એમ જાણુસોજ છેકથી.
 તેમ ઇશ એક પણ રસ્તા બતાવ્યા જુદા,
 છતાં ખોટી જઠ્ઠ ઝાલી બેઠા અવિરેકથી.
 માટે મારા પ્યારા તમે નીજ ધર્મ માટે રહો,
 મૂકશે ન ઇશ કદી બજશે જો ટેકથી. ૭
 એક છોડી બીજે ગ્રહ છોડી બીજે ત્રીજે કહે,
 પાંચ સાત ધર્મ એમ ઘડા વીણુ ધારનો.
 ધરમની ટેક તણી નેક એથી બને નહિ,
 અવિશ્વાસ ફરી ફરી વિપેશે વધારનો,
 નકીલા ધર્યો કા ધર્મ રક્ષાયું મૂવેયો સગ
 ધોળી સ્વાત ધર તડ ન પોચે કાઢારનો,
 ધરમ પેઢાં જે ધારો કાઢ કાળે નાવિસારો,
 એ વિષે અતીપેયારો શું વહું વિચારનો. ૮

દાહરો.

આયણો શુભ આદરી, નેક ટેક ધરી એક;
નિજ પંથે નિત પરવરો, વડો એહ વીવેક.

મનો પદેશ-પદો.

રાગ-કાફી.

(દીલગ્ન લાલ વેપારી તું તોમ્ને હટડો સંભાર-એ ઢગ)

મનતું મોહ છડે ને રામસેંકર હેત-ટેક.

ધર સુતનારી તોજે કમ ન અચીધી,
અંતે તુંથી ને પ્રેત, —મનતું૦

જન્મ સજ્જે તો જો એરે નીહસધો,
ફાકટ થીને ફજેત; —મનતું૦

વખત વીંજે તો પાંડુંન અચીધો,
અજાંતુ કીંચેત, મનતું૦

લખ ચોર્યાશીમે ફરીતું ફરને,
તેલાયરોતું સુચેત, —મનતું૦

ઉમેદ વારચે માયાકે છડહાણે,
વાર થયાજ સફેત, —મનતું૦

(સદા રહો પાસ પીયુ સદારહો પાસ.—એ ઢગ
માન કયો માન કયો માન કયો માન,)

સાચુ માની માઈ તજ દૂડ ને તોફાન.
કુડી કાયા કુડીમાયા કુડી છે ધર નાર,
તેમાં ચીત રાખનહિ ભજને કીરતાર; —માનકયો૦

જાણે છે તું નકીમન, મરવું છે જરર,
માટે કામ એવું કરો વિભુ ન થાય ફૂર; —માનકયો.

હૈવે જન્મ આપ્યો તેનો માનકપકાર;
કામ ક્રોધ લોભ તજ નીતિ ધર્મ પાળ; —માનકયો૦

પરનાર પર ધન તજ દેને દર,
ગરીબોની દાદ સુણ દયા આણી ઉર; માનકયા૦

ફરી ફરી આજ દેહ આવવું નથી,

ઉમેદ વાર કહે ધડીખાય હાથી.

માનકયા૦

(હંસા પંખીયે પીંજરા નહિ તેરા.-એ ૬૫)

મુરખ મન સમજ સમજણુ આણી.-ટેક.

સુકૃત કરવા ઇશે મૂક્યો, જાણી તુજને પ્રમાણી. -મુરખ૦

કૃત્ય ન.તેવું થયુ તારાથી, જાણું સાચું જાણી. -મુરખ૦

મમતા મોટી તુજમનમાંહે, પૂરણ પ્રીતે સમાણી. -મુરખ૦

જે મમતાથી ગોવિંદ ભક્તિ, ભાવ થકીના ભજાણી.-રમુખ૦

જનને લુટી બળવી ડૂટી, એવી કરીતે કમાણી.-મુરખ૦

જગ નિયંતાને નવતે, જાણ્યો, મનીતુજ આગળી સમાણી. મુરખ

ઉમેદ વાર કે હાથ રાંચા ધસતા, કયા કહું શીકાણી.-મુરખ૦

(નાથ કેસેંગજ કો બધ છોડાયો.-એ ૬૫.)

જુઓ મન ખાલી મમત કરેરે, જેથી કાજનહિકો સરેરે. જુઓ.

દેવી કાજની કરેજ અટકળ, કેશે આમખતેરે

જાણે દેવ હોય પડેની, એ ગુમાન ધરેરે; -જુઓ૦

આમ થશે આ આમથશેઓ, ઓ તો આજ મરેરે,

ખર તે જોગ્તે ક્ષણ નીજ માયે, અમથો બારમરેરે. જુઓ.

ગજનું કાજ કોડી કરવા, મનસુખો મન કરેરે,

પરિણામે પીડાની સાથે, મરતાં ઘેણો ધરેરે; જુઓ.

છે નીજ તુચ્છ મરડે મુચ્છ, ગગને ચડવા ચડેરે,

મોટા સમ લધુ કરવા જાએ, મરે કાં માંદો પડેરે. જુઓ.

શક્તિ સથ સર્પસ્થ શેલે, ઉડટે ઉડડું નડેરે,

શક્તિ આપી ઇશે ઓઝી, મોટો ક્યાંયી મગે રે. જુઓ.

કાલ રમ્યો જે જગતો સુગુજે, કદીએ નવ કો કળેરે,

આમર આણી છતાં શું કરવા, ખોટે ખેલે અડેરે; જુઓ.

તિથની રચના કળવા વિભુએ, મતા કરી મન ધરેરે,

ઉમેદવાર કહે કાં કાં ગારી, કાં દોષન તુ ઠરેરે; જુઓ.

(જનની જીવો ગોપીચંદની,) એ ઢખ.

વ્યર્થ તે સુખ ધારવું, સુખ એક રટે રામ નામજી—વ્યર્થ૦
 કૂર ધરી મન કૂરતા, કયમ પડીયો ખોટે પાસજી;
 ફૂટીલ ફૂટીલ તાતજી, ઓળખને અવીનાશજી. વ્યર્થ૦
 કૂર ધણાએ કર્મ તુ, કરવા તત્પર થાયજી;
 કૂર ફળો પછી ચાખોને. અંતે, અતી અકળાયજી. વ્યર્થ૦
 મીઠપ ધારી જે હોતે, ફૂડી ફે દીન થાયજી;
 સાચુ તે જૂઠું થશે, તો પણ કયમ બંધાયજી. વ્યર્થ૦
 આભાસ ઉતટો બાળોને તે ચીજ ખાવા ધાયજી.
 ખોટુ હોય તે શું મળે, વ્યર્થ બગાસાં ખાયજી. વ્યર્થ૦
 મીઠપ ઇશની ભક્તિમાં, જે તે ભાવે ભળાયજી;
 જયમ લાંચા લાંચા જૈયે, તેમ મીઠપ તેમાંયજી. વ્યર્થ૦
 નિશદીન દીલ દયા ધરી, પાળે જે પરમેશજી;
 પાવાનું આપે ખરે, આપે પેરે જે વેશજી. વ્યર્થ૦
 એવા જગના પાળનો, ભૂતી જૈ આભારજી;
 નીમક હરામી જે કરે, ફળ તે મળશે ધારજી; વ્યર્થ૦
 આરાધના ઇશની કરે, પણ તે તુજ આધારજી,
 એમ ઉમેદવાર મનને, વાળે શીખ દદ સારજી; વ્યર્થ૦

(રાતડત્રી કેની સંગે જાગ્યા—એ ઢખ.)

મનતું કેમ મોટપ ખોટી ધરતો,
 જગતના દેવ થકી ના ડરતો— મનતું૦
 ખોટા કર્મની મોટપે શું વળશે,
 ઉલટી આડી ખાવીને તે નડશે;
 પડીશ સિંધુમાં આરો ના જડશે. મનતું૦
 મોટપ જે મળીવા મનતું ઇચ્છે,
 જે વિષ્ણુની ભક્તિ કર્યામાં રહી છે;
 કેને એવીજી ખીજી સુખ કરતા કષ્ટે. મનતું૦
 પ્રીતે ના કીધું હરીરસ પાન,

હરીરસ સુણતાં ઠરતું ના ધ્યાન,
ઉતર શું દધશ આવે અવસાન.

મનતું

પડયો તું જળ અપાટે ધાધ,

આકર્ષણે લીધો તુંને સાધ;

હવે ક્યમ છૂટે પડયો અટવાધ.

મનતું

• હજી જો ચેતનો છે એક બારી,
અહણુકર તે તો મનમાં વિચારી;

પ્રીતે પ્રભુની ભક્તિ કરતુ બારી.

મનતું

કેવું એ મનને છે વારી વારી,

બન્ને વિભુભાગે દુખ ભયકારી;

ઉમેદવારની એ અરજ લે વિચારી.

મનતું

ધૈશ્વર સ્તુતિ અને પરચૂરણ પદો.

(પૂર્ણ થયોછે ખેલ સજનો પૂર્ણ થયોછે ખેલ-એ ઢગ.)

કુરનશ છે કીરતાર, વારંવાર કુરનશ છે કીરતાર. હેક

ઘટ ઘટ રચના વ્યાપી તારી, જોડે જ્યાં ત્યાં અપાર. વાં

પૂર્ણ પ્રદર્શીત છે તુજ શક્તિ, ખોડખરેના લગાર; વાં

સૂરજ ચંદ્ર તારા તારા, તેજ તણો છે ચીતાર. વારં

ભિન્નભિન્ન અદ્ભૂત ભભકાભાળી, અચરજ પામું અપાર. વાં

કુદરત સાંઢી કરી શી કુદરત, કુદરતે કુદરત સાર. વાં

કુદરત કેવી કળાવી મૂકી, સર્વ સ્થળે સુખકાર. વાં

કુદરતી રીતી કુદરતમાં, કળતાં પામું હાર. વાં

અભરણ ભરતા સુખનો કરતા, હો દુખટાળણુદાર. વાં

સુખંથ રાખો કુમતી કાપો, અરપો સુખ આચાર. વાં

જગદીશ્વર આ અરજ કરું છું, જે ઉરમાં ઉતાર. વાં

(નંદકુંવરને નોંતર્યો સાહેલીરે એ ઢગ.)

વંદું હું દોય કરજોડીને, જગદેવારે; . . . . .

કરું ચીત વન્ય ચીત મુજ ચોડીને, જગદેવારે;

સુખ દર્ષ દુખતું કરહરણુ, જગદેવારે,

ખરે હો તું અભરાનો ભરણુ, જગદેવારે;

સુણ રનેહ આલ્યો હું સરણુ, જગદેવારે,

હવે તું અચાપ હે અજરામરણ, જગદેવારે;
 તુજ મેરથી કાજ મારાં સરે, જગદેવારે,
 હે નાથ હાથ થાપ મુજ શીરપરે, જગદેવારે;
 કરવા પાન તુજ પ્રીતનું, જગદેવારે,
 ખેંચાયું આકર્ષણ ચીતનું, જગદેવારે;
 મહેર કરતા મહેર કર, જગદેવારે.
 નહિતર દિલે લાગે છે જડરૂ જગદેવારે;
 રગરણ કેમ રનેહે જને, જગદેવારે,
 જેની રીતી નીતી ન આવે મને, જગદેવારે;
 રાજ કેમાં છે કેમાં કુરાજ, જગદેવારે,
 નથી જાન તેનું પ્રેમી પીતાજ, જગદેવારે;
 કર મેર એ રીતનું જાન થાપ, જગદેવારે,
 જેથી સત્ય રીતીથી તુજ પાપ, જગદેવારે;
 ઉમેદ રાખું હું ઉમેદ વાર, જગદેવારે,
 તિમર ટાળ એ અરજ છે વાર વાર, જગદેવારે;

રાગ-સિંહાનો કનરો.

વંદોં હૃદયર ધ્યાન ધરી તારૂં, મેર કરોતે હરો દુખ મારૂં.—વંદો.

દુખી દુનીયાં માહે કર્યો છું,	
દુખ બહુ પામી હેરાન થયો છું.	વંદોં.
રોધું રસ્તો મનથી મળવા,	
ઈચ્છા પાપો પુરાની ટળવા.	વંદો.
તુજ વીણ મારો નહિયા આરો,	
દીન થઈ કહું હવે હરી તારો.	વંદો.
માગું હૃદયર ઉરથી આપો,	
છીંકર મુજને કરીને થાપો.	વંદો.
તારી શક્તિ તણા વિચારો,	
થાય કદી નૈ, એ તમારો.	વંદો.
ગુણ તુજ જાવા મન થાય મારૂં,	
મુજ મતી કાચી કેમ ઉચારૂં.	વંદો.
ગુણ તુજ માઈ કરવા બક્તિ,	
મગે ઉમેદવાર એવી શક્તિ.	વંદો.

રાગ—સૌરઠ જીવેસો.

(તુમ સુનો રાધોંકા બીનય કાન—એ દખ.)

હું વંદુ વિશ્વ ધણીવાર વાર, કરી મેર મને કહુંહું ઉગાર;
 નેયી કાણે કાણે માનું ઉપકાર; હું વંદુ
 છો વિશ્વ વિધાતા અનાયનાય, કરનો નીજ દાસ તરોજ સા
 કર શાન્તી તું મુજ મન મોઝાર; હું વંદુ
 તું હીન થતો નીજદાસ પાસ, નીત્ય પૂર્ણ તેની કરનો તપાસ
 વીકરાણ થતો વીણુ દાસ ધાર:- • હું વંદુ
 તુજ તેજ તણો મુજપર પ્રકાશ, કર મેર ચિને પામું હુલાશ,
 નેતો હામ હામ બટકું અપાર; હું વંદુ
 તુજ દાસ થાપ જંજળ કાપ, મનનો વિષેસ અંછે વિલાપ,
 આ અરજ દાસની મન વિચાર. હું વંદુ

(જાગીએ ધ્રજ રાજકુંવર, કમલ કાપ ફૂલે એ દખ.)

કૃષ્ણ કૃપાળુ દીન દયાળુ, મજરો મમ માનજો;
 મજરો મમ માનીને, શ્રેષ્ઠ પથે આણજો. કૃષ્ણ
 મજરો મધુર રાગથી, પક્ષી પોકારીને કરે,
 પ્રભાત માંહે ભક્તિ ભંજ, દુખ જવા આસ્યાધરે. કૃષ્ણ
 પાપી પૂરો તે ખરો, બને ન પ્રભૂ ભાવથી,
 મહા જળે ખુડશે, કહું છતે નાવથી. કૃષ્ણ
 રાત્રી માંહે રેમથી, જાળવ્યાં તેં દરી,
 વળી દીને જાળવો, અરજ એ ફરો ફરી. કૃષ્ણ
 પ્રીત તુજ પામવા, આસ છે જે ઉરે,
 ઉમેદવાર વીનવે, પરમેશ્વરા જે પુરે. કૃષ્ણ

રાગ ચામખો.

સમયની રીતી કેવી પલટાણી, ખોટા પાસ સાચો બરેછે પાણી.
 જગે જગે બહુ ફૂડજ વાપર્યું, કપટની કહું શી કાણી;
 અધમ આચર્યો અતીશે થાતાં, જેતાં નાકો આંખ તાણી. સમય
 ફેરે ફેરે જન બહુ ભાષ, બોલે કહી વોણી;
 જને આ જમાને ખુશ થૈતે પર, છબાસીદીએ સાદતાણી. સમય
 એતી સમોવડ કાઢ નહિ થાસે, જેણે જૂડી કળ જાણી,
 સાચને જૂઠું કરી જે જાણે, એને ઝાઝી કમાણી. સમય
 મોટા જનો પ્રણુ ખોટા થૈ ખેડા, અવળી મતાં ઉર આણુ,

દ્રવ્યની તેજ દેખે જે હીસે, જ્ય તે તરફે તાણી. સમય
ખટપટનો બહુ ખેલજ વર્ષો, શી આપું એધાણી;
નોકર નીજને રાખવો હોય તો, રાખે ખટપટીયો જાણી. સમય
સાય ગયુ સાયુ રાય ગયું ને પાપી રીતી પથરાણી,
સાચા ને બારણે ઉભો ન રાખે, સૂ રીતી રોજાણી. સમય
જૂઠા ને જૂઠી મળતું ભારી, સાચે થતો ભ ઈ હાણી,
ખે ત્રણ દીવાળાં જૂઠો કાઢે, તોએ તેની કીરતી શાણી. સમય
એવો જમાનો લાગીયો ભાઇ, કથી કહું શી કાણી;
ઉમેદવાર અથડાયો સાચેથી, ત્યારે રીતી આ જાણી. સમય

સોરઠો અંતર્લાપિકા.

ભક્તિ આપ મન માંય, દયાવંત થીર થાપોને;
પ્રાણ સુગમ બજ થાય, કરતા હેતથી દે હરી.
(આ સોરઠામાં પહેલી કડીથી ત્રીજો ત્રીજો અક્ષર વાં-
ચતાં આ પુસ્તક પ્રગટ કર્તાઓનાં નામો નીકળે છે) જેમકે:-
“આનંદ તથા પ્રાગજી કહે-દે-શું ? ભક્તિ”
રાગ-અનંતરો.

આ અરજ અમારી ત્રાતા-સુણુ સર્વ તણા પોંતુ માતા-ટેક.
તુજ ગુણ જગમાં જન ગાએ-તારી ગતી હદી ન કળાએ,
છો વિશ્વ તણો વીધાલા;-સુણુ
તું સર્વ જગતનો સ્વામી, તુજ કામમાં નવ ખામી,
છો ખરેખરો સુખદાતા;-સુણુ
અતી સુખ તુજ સમરે થાએ, મન મક્કીનતા મટી જાએ,
વર્ગો મળે સુરસ્તો તાતા-સુણુ
ચિત દયા ન ધરેછે તારું, ટાળ તોમર' કરી અજવાણું,
કર મેર હવે ગુણુ જાતા;-સુણુ
મુઝા દુખ આથી તરવા, વર્ગો ગુણુ કથન તુજ કરવા,
પણુ છે તુજ હસ્તે દાતા;-સુણુ
થયું પ્રંય મેર હતી તારી, દાધી તેંજે ખુદી સારી,
થયા ઉપકારી મુઝ માતા;-સુણુ
વિપત્તિમાં વારે ચડજે, તુજ શેવક હારે કરજે
જેથી થઇ એ ગુણુ તુજ ગાતા, સુંણુ

સમાપ્ત.

આ પુસ્તકના અગાઉથી ગ્રાહક થએલ સાહે- બોનાં મુખ્યારક નામો.

કોટડી-કચ્છ.

- ૧૦ રા. વેલજી લધા કોટારી.
- ૮ રા. હરીરામવાલજી કોટારી.
- ૫ રા. કુંવરજી ખેતશી હક્કર.
- ૫ રા. ખેરાજી લીલાધર કોટારી
- ૫ રા. પ્રેમજી જેઠમલ કોટારી
- ૪ રા. જાદવજી તેજ શોની
- ૨ રા. ખટાડ દેવજી જોશી
- ૨ રા. દેવચંદ વાધજી હક્કર
- ૨ રા. ધારશી લધા.
- ૨ રા. કાનજી દેવચંદ કોટારી
- ૧ રા. જેઠમલ શ્યામજી કોટારી
- ૧ રા. માવજી ખીમજી શોની
- ૧ રા. હીંગોર જાહાસમ મેર
- ૧ રા. વેલજી હરીરામકોટારી
- ૧ રા. ગોપાલજી પ્રાગજી કો.
- ૧ રા. હંશરાજ સીવજી કોટારી
- ૧ રા. દામજી મનજી જોશી
- ૧ રા. શા. કરમશી ભીમા.
- ૧ રા. ભીમજી વાધજી કોટારી
- ૧ રા. જોરામ ગોપાલજી સોની
- ૧ રા. સાધુ દયાનંદાસ ગોર-
ધનદાસ.

૫. રા. શેઠ જાદવજી વારજી
  - ૧ „ કાનજી લધા જોશી
- કોટડી-કચ્છ.

- ૧૨ રા. કુંવરજી રામજી માર્ફત
- ૧ રા. કુંવરજી રામજી હક્કર
- ૧ „ કરશનદાસ ધનજી હક્કર
- ૧ „ વેલજી હરીરામ હક્કર.
- ૧ „ શુદરજી ચંદા હક્કર
- ૧ „ શુદરજી મનજી વ્યાસ
- ૧ „ કુંવરજી રાધવજી હક્કર
- ૧ „ મુરાજી રણછોડ હક્કર
- ૧ „ ખેતશી જોરામ. હક્કર
- ૧ „ શ્રીકમદાસ નથુ હક્કર
- ૧ „ જાદવજી ગોવિંદજી હક્કર
- ૧ „ કેશરજી અલીમાજી જા-
ડજી
- ૧ „ ગોડ રણમલજી મુરવા-
જી ખોચાવાળા.

કુંભારીઆ-કચ્છ.

- ૫ રા. દેવકરજી ગોવાભાઈ મા-
ર્ફત.
- ૨ રા. દેવકરજી ગોવાભાઈ.
- રા. મીસ્ત્રી ગોવામલ જીવા
- ૧ રા. મેતા લાલજી ભાણજી
- ૧ રા. મીસ્ત્રી રા. જોમાધ ના-
રજી

સણાસરા-કચ્છ.

- ૧ રા. પચાણજી દાજીભાઈ
જાડેજા.

- ૧ ,, ખેતાજી સતાજી જડેજી
૧ ,, રામસંગજી કાંધાજી જ-
ડેજી-નાંદરાવાળા.

ખેંભડી-કચ્છ.

- ૧ રા. હમરશી વાલજી હક્કર
૧ ,, વેલજી લાલજી હક્કર
દેવીસર-કચ્છ.

- ૧ રા. કલ્યાણજી ખીમજી
નખત્રાણા-કચ્છ.

- ૧૩ રા. વેલજી માધવજી શેઠ માર્જીત
૨ ,, શેઠ વેલજી માધવજી
૧ ,, જોશી રતનજી જીવણ-
રામ.

- ૧ ,, કૃષ્ણદાસ રતનજી હક્કર

- ૧ ,, ઠા. માલજી દેવચંદ

- ૧ ,, ઠા. વિશ્રામ દેવચંદ

- ૧ ,, કોદારી ગાંગજી પ્રાગજી

- ૧ ,, વકીલ નથુભાઈ કરશ-
નજી

- ૧ ,, ઠા. વાલજી ગે;કલદાસ
વકીલ.

- ૧ ,, ઠા. કચરા ખીમજી

- ૧ ,, ઠા. વરતા ખીમજી

- ૧ ,, સુતાર માણજી શીવજી

- મીંબી-ત્રીશોળવાળા.

નળીયા-કચ્છ.

- ૧૪ રા. શીવજી મુલજી માર્જીત

- ૧ રા. શીવજી મૂળજી પંખા

શેઠ ગોકલદાસ તેજપાળ રકૂ-
લ આસિરદંટ.

૧ રા. મેતા હાથીરામ દલ-
પતરામ ડરપેન્સરીના કમ્પા-
ઉન્ડર.

૧ રા. પુરપોતમ દેવજી રા-
જ્ય ગોર-શેઠ. ગો. તે. રકૂલ
ના ખીમ આસિરદંટ.

૧ ,, ભટ મોહનલાલ જય-
શંકર શેઠ-ગો.તે.રકૂલ મો.

૧ ,, જડેજી દેગજી સાયમજી

૧ ,, આસુ દેવજી સા.

૧ ,, ગુશાંઘી પ્રેમગર અનુ-
પમુર.

૧ ,, ઠા. ડોસા હંશરાજ

૨ ,, શીવશંકર લાલજી આ-
સ વાળા પદ્મર વાળા.

૧ રા. જડેજી શ્રી પ્રતાપ-
સિંહજી અરજણજી. વા-
ળા પદ્મરવાલા.

૧ રા. રાણા શ્રી હરીસિંહજી
ભોઇકા વાલા.

૧ રા. અમોટી બ્રાહ્મણ હરી-
રામ જડવજી-વાળા પદ્મર.

૧ રા. અમોટી બ્રા. માણજી
લાલજી વાળા પદ્મરવાલા

૭ રા. જોઠમલ લીલાધર માર્જીત

૨ રા. ઠા. કાનજી વાલજી.

- ૨ „ ઠા. જોમલ વી. લીલાધર
 ૧ „ કેશવજી લખમશી શા.
 ૧ „ કાનજીભાઈ મણુશી શા.
 ૧ „ રામજી દેવાર શા.
 નરેડી-કચ્છ.
 ૨ રા. જ્યોતેમાન મામદ ખોળ
 ૨ „ ઠા. દામજી રવજી.
 ૧ „ ઠા. અરજણ માધવજી.
 નામચ્યા-કચ્છ.
 ૧ રા. ઠા. ગોવાલજી કાનજી.
 ૧ રા. મારટર જટાશંકરભાઈ
 આત્મારામ-પાલીવર.
 ૧ „ ઠા. વાલજી લધા.
 ૧ „ ખેતશી વાલજી ખાંડકા
 પડના વેપારી.
 ૧ „ સોની હરીરામ હંશરાજ
 મોથાળા કચ્છ.
 ૧ રા. વિશ્રામ કલ્યાણજી
 જિખર-કચ્છ.
 ૧ રા. વિશ્રામ ભાઈચના.
 લડેડી-કચ્છ.
 ૨ રા. શેઠ કબૂભાઈ નરશી.
 હમલા-કચ્છ.
 ૨ રા. શેઠ માધવજી ધનજી.
 સંયરા-કચ્છ.
 ૧ રા. માણુક દામજી શા.
 મંજુવાણા-કચ્છ.
 ૧ રા. મારટર હરીશંકર કહા-
 નજી માર્કેત,

- ૨ રા. મારટર હરીશંકર કહા-
 નજી પંચા.
 ૨ રા. તુલનશંકર હરીશંકર
 વિધાર્થી.
 ૧ „ વાધજી કહાનજી પુ-
 રાણી વ્યાસ.
 ૧ „ રામજી રફલ ખીમજી
 આસિરટંટ.
 ૧ રા. દેશજી કૃષ્ણા ખારોઠ.
 ૧ રા. લાલજી કલ્યાણજી.
 ૧ „ દયાળ નારાણજી.
 ૧ „ જોડા મુરાજ.
 ૨ „ માણસર કૃષ્ણા ખારોઠ.
 ભડલીખા રફલ મારટર.
 માનુકુવા-કચ્છ.
 ૧ રા. નાયાભાઈ મેધજી મેતા
 મૂળધ-ભંડર.
 ૧૩ રા. રાધવજી પ્રાગજી માર્કેત.
 ૫ રા. શેઠ દયાળ હરીદાસશીવજી
 ૨ રા. ઠા. વિઠ્ઠલદાસ જાડવજી.
 ૧ રા. ઠા. ખીમજી નાગજી.
 ૨ રા. ઠા. રામજી ગોવિંદજી.
 ૧ રા. ઠા. ગોપાલજી પ્રાગજી.
 ૧ રા. ઠા. કેશવજી ભવાનજી.
 ગઢસીવાલા.
 ૧ રા. ઠા. કલ્યાણજી મૂળજી.
 આંધલમર્યટ.
 ૪ રા. શેઠ પરમાનંદ કોરજી
 માવજી માર્કેત.

- ૨ રા. શેઠ પરમાનંદ કોરજી
 ૧ „ દયાળ ગીરધર.
 ૧ રા. લક્ષ્મીદાસ જીવરાજ.
 ૧૦ રા. કુંવરજી મુલજી માર્જત
 ૧ રા. ઠા. કુંવરજી મુલજી કો
 ટડાવાળા.
 ૧ રા. ઠા. વલ્લભ જેઠા ધો-
 ણીઆવાળા.
 ૧ „ ઠા. શીવજી નરશી
 ૧ „ ઠા. શીવજી હીરજી તેરાવાલા.
 ૧ „ ઠા. કલ્યાણજી નરશી
 જીવવાલા.
 ૧ „ ઠા. પુરૂષોત્તમ હંસરા-
 જ તેરાવાલા.
 ૧ „ ઠા. આણંદજી પ્રમાણંદ.
 સામત્રાવાલા.
 ૧ „ ઠા. યુધીઆભાઈ હંશ-
 રાજ ખૈવાળા.
 ૧ „ ધરમશી જેઠાભાઈ તેરાવાલા
 ૧ „ અરજીન ચત્રજીવનની-
 યાવાલા.
 ૧૦ „ રા. વેલજી બીમજી માર્જત
 ૨ રા. રા. બેનમીન સામસોન
 ૧ „ „ જહાંગીર પેરટમજી.
 ૧ „ „ મહેરવજી અરડસર
 ૧ „ જોશી રામદાશ જેઠાભાઈ
 ૫ „ વેલજી બીમજી.
 ૫ „ જોશી ધારશી દેવજી.

- ૪ રા. દેવજી કાનજી માર્જત.
 ૧ રા. ઠા. દેવજી કાનજી કો-
 ટડાવાલા
 ૧ રા. ઉમરશી નારજી દેવી-
 પુરવાલા
 ૦૧ રા. ખીમજી ગોંડલદાસ
 કોઠારવાળા
 ૧ રા. કહાનજીભાઈ ખડેવાલા
 ૧૩ રા. શોની જેઠાભાઈ દામ-
 જી માર્જત
 ૫ રા. જેઠાભાઈ દામજી શો.
 ૫ રા. ધારશી કુંગર શોહા-
 રવજી જલદવજી શોની
 ૧ „ ત્રીકમજી કાનજી શોની
 ૧ „ ઠા. સુંદરદાસ પુરૂષોત્તમ
 ૧ „ ઠા. લક્ષ્મીદાસ હીરજી
 ૧૦ રા. શેઠ ઠાકરશી હરીદા-
 સ માવજી
 ૪ રા. પુરૂષોત્તમ અરજીન કોઠારી
 ૧ રા. દયાળ ખેતશી ઠકર
 તેરા-કમ્મ.
 ૧૪ રા. દયાળ ગોપાળજી મા-
 ર્જત
 ૧ રા. ઠા. દયાળ ગોપાલજી
 ૧ „ ઠા. માવજી ખેરાજી
 ૧ „ ઠા. નારાણજી વીરાનજી
 ૧ „ ઠા. કાનજી પ્રાગજી
 ૧ „ ધશર મર્મસિંહ શોની

૧ „ ઠા. મુરારજી દામજી

૧ „ મેતા કાનજી રાખવજી
વકીલ

૧ રા. પચાણુ સામજી ખ-
વાસ

૧ „ હીરજી લાલજી શા.

૧ „ બારામ જોડજી કલા-
જીકાલા તળાવ વાલા.

૧ „ ઠા. સુદરજી હરીરામ

૧ „ ઠા. કરશનદાસ નાનજી

૧ „ શોની દેવજી ધર્મસિંહ

૧ „ ગુશાંહી ભવાનગર ખી-
મગર

ખિટ્ટા-કચ્છ.

૪ રા. જોશી સ્યામજી હ-
હરીરામ વકીલ માર્ફત

૧ રા. સ્યામજી હરીરામ વ-
કીલ

૧ „ જોપાલજી રામદાસ
નવારાપર-મેનેજર.

૧ „ વોરા વૈકુંઠરામ નારા-
ણજી વકીલ.

૧ „ ઠા. વિશ્રામ સ્યામજી
વકીલ

ખિટ્ટા-કચ્છ.

૧ રા. જોશી માવજીભાઈ
આત્મારામ

૧ „ ઠા. નારાણદાસ સુદર-

દાસ

૧ „ કુંવર ભવાન સંગજી
જશાજી

૧ „ ગુશાંહી જલદગર મદ-
નગર

૧ „ ઠા. મુરારજી રામજી

૧ „ જડેજીમે રામજીરા-
વજી

૧ „ કુંવર બાણજી પુનજી

૧ „ અણુ જકખ સોનારા.

નારાણુ સરોવર-કચ્છ.

૨૨ રા. જોશી રવજીભાઈમે!
નજી માર્ફત.

૧ રા. રા. દલપતરામભાઈ
પુરપોતમ ડાકતર સાહેબ

૧ „ „ મગનલાલ હરજો-
વિંદ સ્કૂલ માસ્ટર

૧ „ „ ભવાનીદાસ નથુભાઈ.
કમ્પાઉન્ડર.

૧ „ મોનજી લક્ષ્મીદાસ-
જોશી.

૨ „ લવજી વી. મોનજીજોશી

૧ „ નથુભાઈ હરીકૃષ્ણ સા-
ચોરા

૧ „ જોવાલજી ભારમલજી.

૧ „ ઠાલાદાસ લાલજી

૧ „ સામી મુળશંકર દયા-
રામ

૧ „ જલદજી હરીરામજી.

૧ „સોમપુરાહરીશંકરકાહાંનજી
૧ „ ખેતશી પીતામ્બરજો.
૧ „ ધમ્માશંકર કાનજી સો-
મપુરા.

૧ „ રાધવજી દામજી હકર.
ડીરપેન્સરીના ડેસર

૧ „ ઠા. શીવદાસ વિત્રામ.

૧ „ ઠા. વેલજી ધનજી

૧ „ સુરજી હરજી જોશી

૧ „ જાડેજી ભોજરાજજી કાં-
યાજી મોટી ખાંભડીવાળા

૧ „ જોશી પ્રભાશંકરદોપજી
રફલના પહેલા મોનીટર.

૧ „ કેશવજી રણછોડ રફ-
લના બીજા મોનીટર

૧ „ પુલીશ સિપાઇ મહા-
વીર રામ દયાળ મીસર.

૧ રા. દેવજી વી. મૂલજી-
ભાઇ માર્કેટ.

૧ „ જોશી દેવજી વી. મૂ-
લજી બાલભૂષણુયાને બા-
ળ શિક્ષણ કર્તા.

૧ રા. સોમપુરાહરીશંકરકાનજી

૧ રા. જોશીવેલજીવી. મુરાજી

૧ રા. પણીયા પીતામ્બરશ્યામજી

૧ રા. ગોકલદાસ છમ્મા.

૧ રા. સોની ખીમજી ઉમરશી.
સાલારાઈ-કમ્પ.

૫ રા. શેઠ કાનજીભાઇ કુંગરશી

૧ રા. શેઠ કાનજીભાઇ કુંગરશી

કેટલાએક ગ્રહસ્થો તરફનાં હેન્ડબીલો વખતસર ન મળ-
વાથી આ સ્થળે તેઓ સાહેબનાં નામ દાખલ થઇ શક્યાં
નથી. સોના માટે દરમુજર થવા વિનંતી છે.

૧ „ ત્રીકમદાસ વેલજી.

૧ „ ભટ જયેર ગોવિંદજી.

૧ „ મારુટરદામોદરભાઈ દેવજી
સુમરીરોહા-કમ્પ.

૨ રા. રા. ઓધડલાલભાઈ પ્રા-
ણજીવન કાર્યભારી.

૨ રા. રા. હીરજીભાઈ જાડવજી
ન્યાયાધીશ.

૧ „ „ કુંવરજીભાઈ નાર-
જી દફતરી.

૧ „ કોઠારી વેલજી શ્યામજી

૧ „ મારુટર શાકરચંદનાગ

૧ „ વકીલ નારણદાસજી પંડીતજી

૧ „ „ મેધજી મુરારજી.

૧ „ લખુ તુલશીદાસ રફલ
આસિસ્ટંટ.

૧ રા. નુરમહમદ જેમલ વકીલ.

૧ રા. રતનજી માનશંકરજી સોઠા
કોઠારી-કમ્પ.

૪ રા. સુરજી વીરજી મારફત.

૧ રા. ઠા. વાલજી રામજી.

૧ „ ઠા. મહુ ઉર્ફે અમૈરામદા

૧ „ ત્રુબકલાલ જીવરામ.

૧ „ કેશવલાલ ચત્રભૂજ.
કન્યાશાળાના આસિસ્ટંટ.
ભુજ.

૧ રા. ધારકજીવરામ પુરૂષોત્તમ

૧ રા. મેતીલાલ વિશનજી

૧ „ મેતા નર્સેરામ જીવજીવન

૧ „ સોની શીવજી જયેર

પેટ પકડીને હસજો હો !

કેમકે

“મારું તો હસી હસીને ઘોતીયું ઢીલું થઈ જાય છે !!!”
વાત તો કરો-શાથી ?

ઝરે પેલી

“દાંભિક માન ખંડન-ખેતા બાવની”
વાંચવાથી !

એવું તે તેમાં શું લખ્યું છે ?

અહો ! •

તેમાં તો વ્રજ ભાષા, કચ્છી ભાષા અને ગુજરાતી ભાષાની ર-
સીલી કાવ્યમાં સાધુ મહિમાની સાથે દાંભિક ઠગ બગલા ભક્તો
નેઓ કેવળ કનક કામનીને માટે રાખ ચોળીને રખડતા
ફરે છે તેઓની ધૂળ કાઢી નાખી છે ! અને હાસ્ય રસમાં
એવી તો ટીકા કરી છે કે યાદ આવતાં મને તો વળા
અટ્ટહાસ છૂટી જાય છે !!!

પણ વાર ! ત્યારે તેની કિંમત શું છે ?

કિંમત માત્ર બે આના

કચ્છી !

“અડે તતા હકડો આધીઓ, કોરીઅળયું બા !”

પણ મળે છે ક્યાં :

“ધણે ઠેકાણે, જાઓ પેલા ચોપડી બનાવનાર પાસે”

કચ્છ—નાગ્રિયામાં

ખાંટ ખેતસિંહભાઈ વાલજીને ત્યાં ધણીએ પડીછે.

કચ્છ—કોટડા મુમરી રોહાવાલામાં

શેઠ પ્રાગજીભાઈ દેવજી પાસે.

કચ્છ—નળીઆમાં

હા. જોઠમલ વિ. લીલાધર પાસે તથા

હા. કાનજી વેલજી પાસે.

કોઠારામાં

હા. સુરજી વિ. વીરજી મડૈયાર પાસે.

ઝાયાળામાં

હા. વેલજી લખમતી પાસે.

નખત્રાણામાં

જોશી. વેલજી માધવજી પાસે.

મુખ્યમાં

શેઠ. જીવરામ કાનજી પાસે ઠેકાણું કર્નાકપુલ પાસે.

હા. જાદવજી જોરામના માળામાં

જોશી. રતનસિંહ ગોવિંદજી વૈદ્ય ઠે. બાવડેવલ પાસે

દવાખાનામાં.

હા. દેવચંદ વાધજી મેવાવાળા જૂની મારકીટ સામે

મેવાની દુકાને.

હ. રાધવજી પ્રાગજી—ત્રથાપ્રિયતિ.

નાગ્રિયા—કચ્છ.

